

Миодраг Илић

ВАЛЦЕР
ПОРУЧНИКА
НИДРИГЕНА

Трагикомедија у 8 слика

МИОДРАГ ИЛИЋ, драмски писац, романијер и новинар, потиче из старе београдске породице трговаца и службеника. Завршио је Филозофски и Факултет драмских уметности (класа драматургије професора Јосипа Кулунџића, 1966).

У периоду од 1962. до 1990. написао је низ драмских текстова, који су приказани на многим сценама претходне Југославије, објављени или преведени на стране језике (*Илон – ишчезли град, Пред слепим зидом, Вештац, Кафана у луци, Пуч, Сан зимске ноћи, Пси, Валцер њоручника Нидриџена, Ајис, Леџенда о земљи Лазаревој, Жанка, Вукоманов њовраћак, Јеретик*). Аутор је неколико радио-драма (*Поликарп, Фонџана à la Медичи, Бродолом и како ља извешти...*) и две телевизијске драме (*Којерник, Операцја*).

Његова драма *Пуч*, изведена први пут 1973. у крагујевачком Театру “Јоаким Вујић”, а потом 1977. у Београдском драмском и 1978. у Српском народном позоришту у Новом Саду, први пут се појављује у штампаном облику у четвртој књизи ове едиције.

Илић је драматизовао роман Милана Кундере *Шала*, превео је с италијанског драму *Ема удова Ђокасиа* Алберта Савинија (*Атеље 212*) и с енглеског Милерову верзију Ибзеновог дела *Нејријател нарда*. Сарађивао је с многим књижевним листовима и часописима, као позоришни критичар и есејист.

Од 1975. до 1979. био је управник Београдског драмског позоришта, а од 1982. до 1990. директор Дrame Народног позоришта, да би се вратио новинарству као директор Програма за иностранство РТС, уредник, аутор и водитељ емисија документарног жанра. Илић је аутор романа *Где је крај улице* (1995) и збирке новела *Излеп* у *Амстердам* (2002).

Миодраг ИЛИЋ

ВАЛЦЕР ПОРУЧНИКА НИДРИГЕНА
Трагикомедија у 8 слика

ЛИЦА:

ТОМАС НИДРИГЕН, кадет, 25 г.

СЕБАСТИЈАН ГРОС, кадет, 25 г.

АДЕЛА БОНЕН, кћи пуковника Бонена, 21 г.

ЈОАХИМ БОНЕН, пуковник, 58 г.

БЕРТОЛД ФОН РОТ, кадет, 25 г.

КОНРАД ЛИПКЕ, кадет, 25 г.

АДОЛФ ШУЛЦ, капетан, 40 г.

ГУСТАВ МАЈНАРД, професор музике и плеса, 65 г.

РУПЕРТ, анархист-револуционар, 35 г.

ХЕНРИК XV СУМАНУТИ, цар, 52 г.

ЈОЗЕФ ХАУСКА, поручник, 30 г.

ТЕЛМАН, дебели официр, 45 г.

КНИПЕР, сушичави официр, 37 г.

ВИТХОЛД, прерано остарели и зао официр, 40 г.

МАЈЕР и ГИНСБЕРГ, официри-хомосексуалци

ЛЕКАР У ДУШЕВНОЈ БОЛНИЦИ

СЕКРЕТАР КРУНЕ

СТРАЖАР У ЗАТВОРУ

Официри, гардисти, револуционари, гости на балу, лудаци,
војник са хармоником, супруге официра.

Радња се дешава и још ће се дешавати.

СЛИКА 1.

Дворана за наставау музике и плеса у Војномедицинској академији царевине Х. Наоколо су поређане сивилске сиволице, а на средини, уз звуке клавира које производи већ осипарели и прзничави професор Густав Мајнард, врије се у тактиу валцера три пара. Даме – кћери и суйруге гарнизонских официра, у дужим широким хаљинама – грациозно помажу младићима, утешнућим у кадетске униформе, да положе завршни испит из плеса.

У дворану улазе кадети Томас Нидриген и Себастијан Грос. Први је крајковид, с цвикерима, најмурен, корача несијурно, усипручавајући се, док је дружи сасвим прибран и добро расположен. Једна од дама које ујраво ибрају, млада госпођица Адела Бонен, блажим наклоном и значајним осмехом, са очигледним занимањем, поздрави Томаса. Овај јој неспрејно узврати поздрав.

СЕБАСТИЈАН: *(Повуче најред Томаса; одушевљено, заверенички)*

Јеси ли видео? Да је мене тако поздравила, ја бих... ја бих заиграо и с њом, и око ње, и на њој и под њом...

ТОМАС: То је обичан осмех, Себастијане!

СЕБАСТИЈАН: Осмех Аделе Бонен! Дала ти је знак, јеси ли слеп или луд! Кћи нашег пуковника, управитеља Академије... Анђео међу овим офарбаним шкорпијама у гарнизону. Види, види како плете ножицама, човече...

ТОМАС: Е, то је оно због чега ће “наша љубав” умрети пре него што се роди. Ја не умам да плетем ножицама.

СЕБАСТИЈАН: Погледај тај нежни цвет љупкости у овом женском трњу око нас. Мораћеш, колега, да заиграш. И то с њом!

ТОМАС: Ништа се не мора, мој Себастијане. Мора бити само оно у што сами верујемо.

Професор Мајнард одсвира последње акорде валцера. Кадети се поклоне дамама. Мајнард устаје од клавира. Вегови покрећу се феминизирани, а глас наглашено извештачен.

МАЈНАРД: Брависимо, господо! *Tresjoli!*... Било ми је задовољство. Сматрајте да сте положили са одликом!... А сада захвалите својим љубазним и лепим партнеркама које су добровољно жртвовале своје време.

- АДЕЛА: За нас је то забава у овом досадном граду, господине капелниче.
- МАЈНАРД: То не смете рећи. Младој жени никад не сме бити досадно, поготово ако је тако умиљата ђаволица као што сте ви.
(Обрати њажњу на Томаса и Себастијана)
Имамо, рекао бих, још два кандидата. Дobar дан, господо.
- СЕБАСТИЈАН: Дobar дан.
Каде њи који су њоложили ис њи њи и њихове даме одлазе, весело, смејући се.
- МАЈНАРД: Госпођице Бонен...
Она зас њане.
- МАЈНАРД: ... Смем ли да вас замолим да дате крила и овој двојици дрвених Пегаза?
- СЕБАСТИЈАН: Ми вас то заправо молимо, госпођице.
- АДЕЛА: О, са задовољством.
- МАЈНАРД: (*Приђе Томасу. Одмерава ѓа од нођу до ѓлаве кроз монокл*)
А ви сте... ви сте, ако се не варам, прошли пут усред испита напустили дворану. Зашто сте то урадили, ако смем да питам?
- ТОМАС: (*Снебива се*)
Лична ствар.
- МАЈНАРД: Овде нема личних ствари, млади господине. И рекли сте тада нешто недолично о правилима вишег друштва. То друштво вам иначе широм отвара своја врата. Јесте ли у међувремену променили мишљење о плесу као “мајмунском скакању”? Дакле, шта кажете у своју одбрану?
- ТОМАС: Ето, дошао сам ипак да полажем.
- МАЈНАРД: Закључујем да сте размишљали о свом дрском поступку. *Gratuliere*, младићу! Још ће од вас постати добар официр и гран кавалир, краљ салона. Сретао сам ја разне анархисте и антихристe, тобожње револуционаре, који су уз звуке мазурке одлепшали у будоаре, а из будоара – право у небо нашег поретка. Опростите, госпођице, због ове шале. Дакле, који ће од вас двојице први..?

СЕБАСТИЈАН: Ја сам већ положио, господине професоре.

МАЈНАРД: Ах, да, тако је, Гринвалде!

СЕБАСТИЈАН: Грос... Ја сам Себастијан Грос.

МАЈНАРД: Ах, тако! Па да. Мала расејаност... Значи, Грос, ви сте у пратњи, тачније стражар да нам овај “заточеник смешних и јалових друштвених конвенција” не би поново утекао у свој свет хаоса и преврата? Добро, да почнемо.
(Седне за клавир)

Адела њриђе Томасу. Сјоје једно насјрам другоза. Она га зледа у очи са очекивањем и радознаношћу. Мајнард засвира валцер. Томас обухваћи своју љујку њарјнерку и њочне несјрејно да се њише. После два-њри круза засјјане. Пауза.

МАЈНАРД: (Пресјане да свира)
Но? Шта је?

ТОМАС: (Оборене злаве, смушен)
Не знам.

МАЈНАРД: Зло вам је?

ТОМАС: Не.

АДЕЛА: Можда не желите да играте са мном?

ТОМАС: Не, нипошто, госпођице. Уверавам вас... Ово нема везе са вама. Хвала вам што се трудите. Једноставно, осећам се као во кога воде на вашар. Ноге су ми отежале...

МАЈНАРД: Као во? А зашто не као медвед или магарац?

ТОМАС: Извините, господине професоре.

МАЈНАРД: Ког сте се врага ту стисли и скупили? Па ви умете да играте. Добро сте почели. Можда сте уплашени, стидљиви?... Да није испитна трема? Но, шта је с вама? Објасните.

ТОМАС: Можемо ли да прекинемо... ово лудирање?

МАЈНАРД: Шта сте рекли, младићу? Не заборавите да сте још кадет и да без овог испита нећете постати санитетски поручник. Како се усуђујете да једну отмену и племениту вештину назовете “лудирањем”? Знате ли колико је векова музике било потребно да се украти животиња у човеку, да се досегне радост душе и тела која се зове валцер? Знате ли,

млади господине, да је у валцеру садржана наша узвишена историја, наша моћ и величина? И, најзад, како се усуђујете да омаловажавате мој наставни предмет и мене лично?! Знате ли пред ким стојите?

- СЕБАСТИЈАН: *(Пошћо Томас не одговара, молећиво)*
Томасе, одиграј тај валцер, за мајку божју!
- АДЕЛА: Ако вас ја замолим за игру, господине Нидриген?
- ТОМАС: Све се у мени комеша и буни... Костреш ми се свака длака на глави против... против...
- МАЈНАРД: Против мојих лудирања? То су лудирања ове високе школе, ове армије, ове царевине, овог света, млади човече! Моје стрпљење је на измаку, да знате!... Ако се ипак одлучите да положете испит, јавите ми, бићу у свом кабинету! И то последњи пут – за вас!
(Изиђе љућивши, залућивши враћима)
- СЕБАСТИЈАН: Шта то радиш, до врага! Јеси ли полудео? Твој поручнички чин, цела твоја будућност, зависе од тих неколико корака, од једног – опростите, госпођице – пишљивог валцера...
- ТОМАС: Себастијане, молим те, ми смо лекари, а не балерине. Ти би бар морао да ме разумеш.
- СЕБАСТИЈАН: Кад изиђемо одавде, буди шта хоћеш. Овде нема изузетака.
- ТОМАС: Сваки понижавајући компромис је шамар самоме себи.
- СЕБАСТИЈАН: Остави се филозофирања. Говориш као размажено дете које истерује каприц.
- ТОМАС: Не, већ као човек, и то прилично одрастао.
- АДЕЛА: А да тај човек није мало уображен?
- ТОМАС: Нимало, госпођице. Војни лекар не мора да скакуће као пајац на федерима. Поготово ако нема слуха! Рањени војници неће тражити да им одиграју полку или кадрил око носила, него да им извадим метак.
- СЕБАСТИЈАН: Добро, реци ми, јеси ли ти само тврдоглав или си тотално луд?

- АДЕЛА: Ако сте желели да оставите утисак, успели сте. Признајем да сте веома занимљиви.
- ТОМАС: Верујте, у мени је нешто, ту, у грлу, могао бих то да опипам – нешто можда лудо, самоубилачко, што ме гони да се браним.
- СЕБАСТИЈАН: Од чега?
- ТОМАС: Од просечно уобичајених ствари. Чинићу увек оно што осећам, а не оно што би требало. Нисам травка која се повија онако како је газе.
- АДЕЛА: Него усправни, самосвојни, заводљиви мак у досадном једноличном пољу жита? Пазите, и мак је саломљив.
- ТОМАС: Ако сад попустим, знам, попуштаћу и даље. Постоји време кад човек бива уловљен. Губиш себе и постајеш копија општеприхваћеног узора. Знаш да сад почиње, у овом часу, ако подлегнем, ако упаднем у замку. Нећу им се дати, издржаћу.
- АДЕЛА: А шта бива кад ипак понекад учините нешто обично, нормално, свакидашње? Немогућно је да никад нисте поступили против себе?
- ТОМАС: Онда се гадим. Гушим. Не спавам. Повраћам. Покушавао сам ја и да играм, госпоћице. Трудио сам се, кунем се. Нисам ја ни настран, ни уображен. Играо сам са столицама, ћипао са чивилуком и метлом, не иде ми и готово. Вређа ме... Осећам се данима јадно и блесаво... Зашто морам да се покорим нечему што нема никакве везе са медицином, са војном науком... са мојом природом?
- СЕБАСТИЈАН: Са медицином можда нема, али са војном науком има везе и те како. А твоја природа не постоји. Утуви то. У војсци не. Један официр осваја не само шанчеве и коте, већ и каријеру, мој драги Томасе.
- АДЕЛА *(Подсмешљиво, Себастиијану)*
 Степенице каријере су најчешће женска срца – то хоћете да кажете? А женска срца најбрже куцају кад их завртите уз звуке валцера.
(Томасу)
 Ако се опирерте таквом начину напредовања, ја сам на вашој страни, господине Нидриген.

СЕБАСТИЈАН: Али, молим вас, не може се замислити да један официр, био он санитарски или коњички – не буде мајстор плеса, шампион балова!... Осим тога, наставни програм то захтева. Ма, хајде, око чега се уопште натежемо? Шта те то кошта?

ТОМАС: Кошта ме стида, неког непотребног пораза. Једноставно, ето, ја хоћу, а не могу. У мојој глави се мотају друге мисли, Себастијане, а не мелодије у трочетвртинском такту.

АДЕЛА: Љубав? Пишете ли поезију?

СЕБАСТИЈАН: Ма каква љубав! Пустињак. Љубав према белим мишевима – да. Серум за општу имунизацију организма!... Зар доиста верујеш у такву бесмислицу?

ТОМАС *(Увређен, усцејџао)*

То није бесмислица. Питам се какав си ти пријатељ. Ја сам испробао свој ИМ-20 на белим мишевима и кунићима. Отпорнији су најмање десет пута од оних који нису примили серум. Открио сам нешто велико, епохално. То је ваљда важније нашој царевини и нашој армији од вештине празноглавог танцовања!

СЕБАСТИЈАН: Одиграј им један валцер, будало, па мућкај своје серуме до миле воље. Послушај ме, иначе никуда нећеш стићи...

ТОМАС: Сад тек видим ко си ти: обична лакована чизма која звецка мамузама у складу са виолинама, кристалном јеком чаша и женским кикотом. Шупљи позер и дворски лакеј. Професионални удварач, са прашковима против мигрене богатих удовица.

СЕБАСТИЈАН: За ове увреде могао бих те устрелити, да ниси болестан и смешан.

Успреме се један на другога.

АДЕЛА: Молим вас, господо!... Ја вас молим, Томасе. Попустите управо ради ваших серума и опита. Сигурна сам да нисте свесни колико се играте својом судбином.

ТОМАС: Доврага, ако ми судбина зависи од Мајнардовога раштимованог клавира и мојих немусикалних, бангавих ногу!

- АДЕЛА: Бојим се да је тако. Одиграћете валцер са мном, зар не?
(Изведе кникс и осјане у њом њоложају)
Нећете ваљда одбити понизну молбу једне даме?
- ТОМАС: (Збуњен)
То свакако не, Адела... Усправите се, молим вас...
Ето, ако обоје баш наваљујете...
(Колеба се, а онда њреломи у себи)
У реду, да покушам поново и нека све иде бестрага.
- СЕБАСТИЈАН: Таквог те обожавам, друже мој! Позваћу стару музичку шклопоцију.
(Оде журно)
- АДЕЛА: Чудни сте ви, Томасе. Чини ми се да гледате некуда кроз мене. Да ме уопште не видите.
- ТОМАС: Видим вас, Адела. Вас човек мора да види, као... као изненадну светлост на небу.
- АДЕЛА: Удварате ми се?... Никад вас нема на јахању. Никад вас са свог прозора нисам видела међу пијаним кадетима који шаљу пољупце. Никад не долазите у цркву, ни на концерте. Прогласиће вас за особењака или завереника.
- ТОМАС: Немам времена. Занима ме тајна живе материје... функција плазме. У прошлом рату осамнаест хиљада војника је умрло од грознице, дизентерије, шапа, тифуса, колере, пошто им је организам био ослабљен...
- АДЕЛА: И ви ћете спречити заразе?
- ТОМАС: Хоћу. Успећу, тако ми бога, госпођице. Изоловао сам узрочнике и антитета, верујте ми... На помолу је чудо медицине. Потребан ми је само мир и рад. И поверење.
- АДЕЛА: Хоћете рећи да не држе до ваших открића?
- ТОМАС: Чак се подсмевају. И, ето, видели сте, терају ме да будем бесловесна дангуба као они. А ја никад, ни као дете, нисам хтео да делим задовољства руље. Клониро сам се заједничких весела, празника, игара, процесија, маскенбала. Има нечег поражавајућег, постидног, у понављању онога што сви други раде. У лагању себе да у томе уживате.

- АДЕЛА: Нисте ли мало претерали? Највише слојеве друштва називате руљом?
- ТОМАС: У извесном смислу они то и јесу.
- АДЕЛА: Али, већина људи данас игра валцер, и у томе нема ничег лошег, забога!
- ТОМАС: Већина је многоглава животиња и срља за нагонима. Већина никада није у праву.
- АДЕЛА: А ко је по вама у праву?
- ТОМАС: Појединци, видовити предводници, створитељи, они у које људи морају да верују.
- АДЕЛА: Изумитељи серума? Допада ми се ваше самопоуздање. Ето, ако вам је то од користи, ја одиста верујем у вас.
- ТОМАС: Одиста? Хвала вам.
- АДЕЛА: Понекад, кад ви и ваши бели мишеви посустанете, навратите у нашу кућу. Свираћу вам Моцарта. Прошетаћемо вртом. Причаћемо о ономе што радите, а ја ћу се потрудити да вас разумем.
- ТОМАС: Врло радо. Ви сте племенита душа, госпођице.
- АДЕЛА: А ви сте загонетна, за женску машту опасно привлачна душа. У сваком случају, бојим се, наивна и луцкаста душа, господине. Позваћу вас идуће недеље на свој рођендански бал.

Улазе Себастиијан и ѡрофесор Мајнард.

- МАЈНАРД: Ово чиним само због вас, госпођице Бонен. Још нико није овако потценио моју уметност, овако се поиграо мојим ауторитетом.
- СЕБАСТИЈАН: Нидриген јесте чудак, господине професоре, али није лошег карактера. Он вас цени!...
(Кришом даје знак Томасу да се сиреми за иџру)
- АДЕЛА: *(Томасу)*
Сад се покажите, витеже.
- МАЈНАРД: *(Седне за клавир; удари неколико уводних акорда, а онда засвира неки заносни бечки валцер; музика ѓа целоџ обузме)*
Allez, allez, monsieur!...

Томас и Адела поново сјану једно насјрам друго, као малојре. Он јој се благо наклони, на шјо му она љујко јружи руке. Зајрају. Томас издржи мало дуже него јрошли јуј, али поново сјане као укојан. Без речи обори главу и зури у јод. Себастјјан је ужаснуј, а Адела збуњена. Професор одскочи од сјолице, цетјјећи од љујшине.

МАЈНАРД: Шта?...Шта ви опет...!?

СЕБАСТИЈАН: *(Муцајући)*

Томасе, молим те, човече...

МАЈНАРД: Тако, дакле, господичићу?! Терате шегу са својим професором, са маестром Густавом Мајнардом, који је и пред његовим величанством дириговао! Носоцем Ордена Свете Цецилије, учитељем тридесет генерација официра! Упамтићете то, младићу, за цео живот, кунем вам се овим прстима који су ми највећа светиња!... Упамтићете кога сте повукли за нос! Никада нећете бити поручник наше славне и дичне војске. И нека вас ђаво носи! Торњајте се одавде!...
(Бесно излетји из дворане. Неугодна пауза)

АДЕЛА: Плашим се за вас, Томасе. Ваши претпостављени не воле такве шале.

ТОМАС: Није шала, на жалост. Већ потреба да отресем са себе нешто љигаво и лепљиво... медузу, алге, хоботницу...

АДЕЛА: То је неразумно!

ТОМАС: Кад бисмо сви били разумни, живот би био предвидив и ужасно досадан.

АДЕЛА: Чувајте се, Томасе. А сад опростите, господо, чекају ме код куће.
(Наклони се и брзо оде. Пауза)

СЕБАСТИЈАН: У невољама си до гуше, пријатељу. Нека ти од сада сам бог буде у помоћи.

ТОМАС: Не могу друкчије. Објаснићу нашем пуковнику.

СЕБАСТИЈАН: Ако буде хтео да те слуша.

ТОМАС: Тражићу да ме ослободе испита из плеса. Ја имам аргумент: мој истраживачки рад. Ја нисам одбио да играм из обести, већ нагонски, биолошки, као кад повратиш ужеглу храну.

СЕБАСТИЈАН: То је побуна, Томасе.

ТОМАС: Хајде, каква побуна! Привржен сам душом и телом нашем величанству. Мој отац је положио живот. И мој серум је доказ оданости. Уопште узев, ја сам срећан човек, Себастијане. Немам разлога за побуну.

СЕБАСТИЈАН: Ниси свестан свог поступка. Пркосиш Војномедицинској академији, војсци. А у војсци нема милости за оне који неће да се покоре дисциплини.

ТОМАС: Не могу да прогутам те буђаве обичаје, ту гомилу глупости. Осећам се посрано кад скакућем уз музику, и готово.

СЕБАСТИЈАН: Ти обичаји су правила понашања, закони, а та музика влада свуда куд се окренеш. То је владајућа музика, човече!

Улази катейан Адолф Шулиц, Осоран, задрижао, њримитиван, њодитишан војнички крајко њако да му је жлава у њадљиво четвртити, а изглед зао и њуйав.

ШУЛЦ: Шта вас двојица ту радите?

Томас и Себастијан лује њоитишницама, ситану мирно и њоздраве жа.

СЕБАСТИЈАН: Разговарамо, господине капетане.

ШУЛЦ: А о чему разговарате?

СЕБАСТИЈАН: О испиту из плеса. Томас је управо требало да полаже, па му је позлило.

ШУЛЦ: Чуо сам од капелника Мајнарда.
(Прилази им, жледа их сумњичаво, иситишвачки, нарочитио Томаса. Обилази око њежа)
Ти си та јогуница, је ли? Од које си то болести напрасно оболео?... Ђутиш, сине мајчин, ѡутиш?...
(Изненада дрекне)
Лези!
(Себастијан и Томас се баце на њиле као њокошени)

Ти не... ти устани и бежи тамо...

Себастијан се ѡридигне и ѡвуче збуњено у ситану. Шулиц корача око Томаса, ситане му најзад ѡик уз жлаву.

ШУЛЦ: Диг' се!... Лези!... Диг' се!... Лези!...
(Томас извршава наређења)
Пузићеш ти мени као слепић, као глиста, као пуж

голаћ. Научићу те ја како се војска подјебава, господине докторе. Државни хлеб једеш, државне гаће дереш, у државној постелји смрдиш, а подјебаваш?!... Чек' мало, сине мајчин, да видиш шта ми умемо. Савићу ти ја ту кичмицу, па ћеш да играш и да се увијаш као свилена буба кад златну пређу преде. За пет минута бићеш на апел-плацу, у бојној опреми. У телећак стави десет цигли. Лајаћеш ти мени на свећу к'о пудлица!... Диг' се! Трк!...

Томас се дигне и оћрчи.

СЕБАСТИЈАН: Али, господине капетане...

ШУЛЦ: Шта је? Хоћеш ли и ти с њим?

СЕБАСТИЈАН: Он је добар и дисциплинован кадет.

ШУЛЦ: Колико је добар видећемо кад озноји тртицу.

(Извади из џепа комад џајира)

Знаш ли шта је ово? Наредба о хитном размештају вас, војних лекара, по гарнизонима. Наравно, кад вас произведемо у поручнике. А да би били поручници, морате умети да играте валцер бар онако како га играју пекари и вешерке.

Улази пуковник Јоахим Бонен, ујравнишељ Академије, Аделин оћац. Посиарији човек, али у доброј физичкој форми, ауџориџаџиван.

БОНЕН: Тако је, капетане.

(Шулц и Себастиијан за поздраве)

А ви, Грос...

(Покрећом руке да знак Себастиијану да се удаљи, ишио овај послушно учини)

Морамо их научити да слушају и уопште да буду прави официри. Ако тај млади анархист буде упоран у свом блесавом опирању, сломићете га, Шулц, као трску. Јасно?

ШУЛЦ: Јасно, господине пуковниче.

БОНЕН: Ви ћете то умети, не бринем се. Наш драги Мајнард узима капљице за срце. Позовите лекара.

ШУЛЦ: Разумем, позвати лекара.

БОНЕН: Ово није колеџ за мезимце имућних тата, ни неки универзитетски расадник слободоумља. Није ни голф-клуб, ни састајалиште комунара, ни лудница, ни позориште, Шулц, већ касарна којом командује

пуковник Бонен, то јест ја. Овде влада челична дисциплина и здрав дух једне непобедиве армије, али и отменост једне просвећене и културне државе. Нећемо дозволити да нас црви нагризају изнутра.

(Шулицу, који ситоји нејомичан)

А ви, још сте ту? Шта чекате, до врага! Трк' по доктора!...

ШУЛЦ

(Поздрављајући)

Слушам, да тако велике мисли не би звониле у празно, господине пуковниче. И већ сам отрчао по доктора!...

(Журно одлази)

БОНЕН:

Идиот. Све сами идиоти!... А тај непослушни момак што неће да игра валцер...хм, има у њему неког ђавола. Истераћемо га на видело.

ЗАТАМЊЕЊЕ

СЛИКА 2.

Негде на ошвореном простиору, под сунцем које жеже, док тишице певају. Сами су калеџан Шулиц и Томас Нидриген. Овај дружи нашоварен је као да креће у тридесетогодишњи рај: ранац у коме су цигле толико је тежак да се несрећник поводи чим начини корак. У руци држи пушку са бајонетом, а о појасу му, осим фишеклија, виси лопатица, чуштура, две бомбе и каница с ножем. Шулиц лагано, са уживањем, пуши цигару, док задихани и ознојени Томас покушава да се одржи на ногама.

ШУЛЦ: Сад смо нас двојица сами: очи у очи, прса у прса, зуби у зубе. Ти си, докторе, бубао, белео очи књижуринама, не кажем, сецкао си жабе и мишеве и понеки леш, претурао по цревима, мућкао лекарије. Али, ни ја нисам попишана плева. Ја сам капетан царске армаде В.В. – што ће рећи “Ватрени вихор”. Јеси ли чуо за нас? Наравно, ниси. Видиш, ја сам јуришник В.В. Крв сам пио из грла наших непријатеља. Мислиш ти да се лако постаје капетан на бојишту? Не, драгец мој, гола сечива сам хватао овим рукама. И ти сад очекујеш да ми, ветерани који смо све жртвовали – младост, здравље, браћу и сестре – дозволимо вама, шиљокуранима, дегенерицима, интелектуалцима, да плујете по традицијама ове војске и овог царства? Не, сине мајчин, неће бити по вашем. Или ћете савити шију и бити у свему достојни наше жртве, или вас неће бити.

(Мала пауза)

Тако, пошто смо се упознали, сад хоћу малу забаву на коју имам право. Ја ћу ти свирати, а ти ћеш ми, пиленце, заиграти. Као змија уз свиралу. Пази, почињемо.

(Звижди му валцер)

Томас шептура, покрне и допакне рукама земљу. Онда се с муком исправи са својим перешом на леђима и остане усраван, пркосећи, са грчем на лицу. Шулиц звиждуће и хода око њега. Најзад пресконе.

ШУЛЦ: (Тихо) Нећеш, је ли? Опиреш се? Видео сам ја и тврђе од тебе, па су заиграли моју игру. Као лутке у вашарском позорашту. Сад ћеш, докторе, јуначино

наша, да освојиш коту Оштри гребен. То ти је, видиш, оно брдашце што је подупрло небо шиљком као да ће га пробушити. Успећеш се до врха док избројим до двадесет.

(Командује)

Кадет Томас Нидриген, мирно! На јуриш освојити коту Оштри гребен и уништити непријатеља! Марш, марш!... Трк, мајку ти бојжју! Трк!...

Томас оћрчи са сцене. Нема га једно време, док Шулиц ђућка циђару и брише лице марамицом.

ШУЛЦ: Тако те волим, сине мајчин. Да одереш колена и лактове до кости.

(Смеје се)

Играћеш ти мени к'о мушица у вину, к'о лептирић око свеће. Само полако.

(Довикује Томасу)

Извиђач, натраг!....

После неколико секунди, док се Шулиц клиберу, Томас се враћа, у још јаднијем сћању, ђоћћуно исцрћен.

ШУЛЦ: Но, јеси ли уништио душмане и осветлао образ нашег пука?... Добро, замлато и будало књишка, зар ти је то лакше и боље од играња валцера, у салону, у лакованим чизмама, са намирисаним женскама? Вас, интелектуалце, папирне бубе, никад нећу разумети. Увек нешто бушкате, вртите и бургијате. А овај свет ти је увек исти. Био и биће. Једни га стварају и бране, а други би да га преврну. Кад га преврну, изнова га стварају и бране од других који би опет да га преврну. Све ти се дало и принело, сажвакало и у кљун убацило, а ти прдиш у инат. Против кога се инатиш? Против армије, против његовог величанства, против бога? Сам си себе осудио на муке, а да не знаш ни зашто ни рашто. Хајде, реци, због чега нећеш да одиграш валцер?

ТОМАС: *(Промукло)*

Нећу због тебе. Јер ти си валцер. Твоја памет.

ШУЛЦ: Да ниси шенуо? Ја – валцер!... И откада смо ми на “ти”? Због непрописног ословљавања могу те стрпати у затвор и опрати тобом све клозете у касарни. Него, питам те још једном, хоћеш ли да

играш код Мајнарда на испиту, па да идемо на хладно пиво, или хоћеш поново да освојиш коту Оштри гребен?

ТОМАС: Освајаћу Оштри гребен и сто пута. Сада упркос теби, пуковнику и целом генералштабу!

ШУЛЦ: Хм, видећемо колико ћеш истрајати, мој голубићу. Добро. Сам си изабрао.
(Командује)
Кадет Томас Нидриген, мирно! На јуриш освојити коту...

Улази Себастијан и предаје писмо Шулцу, поштом поштом по здрави.

СЕБАСТИЈАН: Господине капетане, доносим наређење господина пуковника.

ШУЛЦ: (Чита)
рекао бих да је ово наређење његове кћери.
(Томасу)
ништа не разумем. прво траже да те сломијем и вратим у ред, а онда те хоће целог целцатог за своју забаву. наређују да те ослободим за рођендански бал госпођице Бонен. Можда та мала зна неки ефикаснији егзерцир од мене.
(Смеје се, просијачки)
Можда ћемо се нас двојица још срести на неком јуришу.

Себастијан прихвати Томаса и одводи га.

ШУЛЦ: Хм, заиграћеш ти њој, момче, на пупку, видим ја.

ЗАТАМЊЕЊЕ

СЛИКА 3.

Одјекну раскошни звуци валцера, а онда свейлостї крїстїалноѡ лусїѡера обасја салон у кући ѡуковника Бонена ѡде уїраво шраје Аделин рођендански бал. Кроз широм оїѡворена враїша у дубини виде се даме и ѡсїода како иѡрају. У салону је неколицина ѡсїицију који се забављају и смеју док их лакеји ѡслужују шампањѡем. За округлим сїолом у левом ѡредњем делу сцене карїају се ѡуковник Бонен и двојца кадеїша – Берїолд фон Роїи и Јонрад Лиїке.

БОНЕН: Медицина није математика, господо. Упамтите то. Ако је дијагноза “схизофренија” или цепање духовне личности човека, то јест нагло мењање правца мишљења, није сигурно да ћемо пацијента излечити, макар применили сва знања модерне психијатрије. Другим речима, ако неко себи изненада уврти у главу да не треба да игра валцер, не верујем да ћемо га вратити међу нормалне људе обичним медицинским средствима.

КОНРАД: Мислите да је Томас Нидриген луд?

БОНЕН: Или је луд, што ћемо ускоро утврдити, или је неки превратник, социјалист, комунист – како се већ све зову ти фабриканти магле – што ћемо такође ускоро утврдити.

БЕРТОЛД: Зашто му уопште поклањате толику пажњу? Још ће уобразити да је оригиналан и важан!

БОНЕН: Право да вам кажем, бароне, можда није важан, али је свакако оригиналан, а то ће рећи опасан. Такви брзо шире побуњеничку заразу. Узмите на пример Томаса Мора. Тај ћакнути Британац није хтео да потпише једно парче папира тако тврдоглаво да је изгубио главу. Али, он и данас привлачи, опсењује младе људе, подстиче пркос и тобожње достојанство.

БЕРТОЛД: Оппростите, господине пуковниче, али то је ипак претерано. Попредити Томаса Мора и нашег сулудог кадета Нидригена, молим вас...

БОНЕН: Погледајте само то мученичко испијено лице и те очи у којима се крије понор нечег двосмисленог, сатанског.

- БЕРТОЛД: Он је самољубиви ветропир. Апсолутно нешкодљива врста ако јој не дате значаја. Ја бих игнорисао цео тај инцидент и оставио нашег Нидригена да убрзо буде смешан са својим епруветама и сиротим белим мишевима којима убризгава “серум против десет болести”.
- КОНРАД: Бертолде, гресиш. Морам дати за право господину пуковнику. Нидриген је врло опасан.
- БОНЕН: Бароне, изrekli сте још један доказ моје дијагнозе. “Схизофренија”, господо. И то политичка. Морам се њиме позабавити. А вас ћу замолити за помоћ.
- КОНРАД: Рачунајте с нама, господине пуковниче.
- БОНЕН: Главну улогу одиграће моја кћи. Као њен вереник, бароне, нећете ми замерити што ћу је увући у нашу игру?
- БЕРТОЛД: Уколико она пристаје, наравно, не...
- БОНЕН: Она је кћи официра и будућа супруга официра.
- БЕРТОЛД: У чему се састоји ваша замисао?
- БОНЕН: Адела ће вечерас, тајним и свемоћним женским оружјем, убити тај смешни пркос, и приволети Нидригена на тријумфални валцер пред свим званицама.
- КОНРАД: Шта ако одбије?
- БОНЕН: Не верујем. Ви још не познајете Аделу. Кад она нешто науми, то мора бити. Надам се, бароне, да рачунате с том њеном особином?
- БЕРТОЛД: Ипак, шта ако Нидриген одоли њеном “оружју”?
- БОНЕН: У том случају ви сте на потезу.
- КОНРАД: Шта очекујете од нас?
- БОНЕН: Навешћете га да бира: пиштољ или валцер. Он мора бити обична мала кукавица.
- КОНРАД: Ако добро разумем, изазваћемо га на оно “Ко има срца”?
- БОНЕН: Наравно, у шали.
- БЕРТОЛД: Та шала тиче се живота или смрти!
- БОНЕН: Сигуран сам да ћете умети да прекинете у одсудном тренутку.
- КОНРАД: Трудићемо се да оправдамо поверење.

- БОНЕН: Хвала вам, господо.
У салон улази Адела. Прилази оцу. Конрад и Бертолд усјану.
- БОНЕН: А, ево наше слављенице! Адела, Берт ме је у потпуности разумео и одобрава моју замисао.
- АДЕЛА: Берт, молим те, заштити ме од татиних замисли. Нећу да учествујем у тој подлости.
- БЕРТОЛД: Зашто подлости, драга моја? Твој отац хоће да помогне Нидригену, да га наведе на прави пут.
- АДЕЛА: Оставимо га да сам бира свој пут.
- КОНРАД: Чини се да је он неспособан за то, и да срља у пропаст.
- АДЕЛА: Откуд одједном толика брига за Томаса Нидригена? Збунио вас је тиме што не жели да буде налик на вас?!
- БЕРТОЛД: *(Покушава да се нашали)*
Не, драга моја, напротив. Реч је о томе да други ускоро не буду налик на њега. Куда би нас то одвело ако би у овој армији сваки кадет почео да ради шта хоће!
- АДЕЛА: Берт, чини ми се да му завидиш.
- БЕРТОЛД: Ја? Шта то говориш!
- АДЕЛА: Оно што ми се у теби допало било је твоје ватрено немирење са апсурдима око нас...
- БЕРТОЛД: Зар само то?
- АДЕЛА: Говорио си да овај гњили свет треба очистити ножем!...
- БОНЕН: Види, види!
- АДЕЛА: Али, ти си остао на речима, Берт. Ти не смеш ни једно дугме на униформи да оставиш незакопчано. Ти си тако страшно послушан, да се плашим за тебе, за нас...
- КОНРАД: Његова послушност је официрска врлина, госпођице.
- АДЕЛА: А ваше удвориштво, Конраде, је мизерна нада да ће вам утицајна породица Фон Рот издејствовати каријеру. Срамно је што ово подржавате.
- БЕРТОЛД: Забрањујем ти да се тако обраћаш мом пријатељу, Адела!

- АДЕЛА: Забрањујеш ми! Прерано си почео да управљаш мојим мислима.
- БОНЕН: Доста је било препирања вечерас, вас двоје. Оставите нешто и за брак. Имаћете дуги низ година за слатке домаће свађе.
(*Смеје се*)
Берт, реци јој да нећеш бити љубоморан кад буде освајала нашег драгог валцеромрца.
- АДЕЛА: Оче, молим те... Рекла сам...
- БОНЕН: (*Сироџо*)
И ја сам рекао, Адела, учинићеш оно што ти је дужност!
- БЕРТОЛД: Имам поверења у тебе, Адела.
- АДЕЛА: Поштедите ме тога, молим вас...
- БОНЕН: Ни говора, млада госпођице. И ви сте у служби армије, као ваш отац и ваш будући супруг.
- АДЕЛА: То је ружно и нечасно, тата...
- БОНЕН: Тај младић нам је објавио рат, а у рату су сва средства дозвољена. Признаћу вам да ме тај врашки Нидриген почиње да узбуђује.
- БЕРТОЛД: Адела, учини како твој отац жели.
- АДЕЛА: А ти, Берт? Шта ти желиш?
- БЕРТОЛД: Желим да свако зна своје место и да буде оно што јесте. Нидриген је будала и то мора да схвати.
- КОНРАД: Напред, госпођице Бонен. Непријатељ је на видику.
У салон улази Томас. Адела му њође у сусрећ, док Конрад и Бертолд одлазе у дворану где се игра.
- АДЕЛА: (*Прибере се*)
Добро дошли, Томасе.
- БОНЕН: (*У пролазу, засијане. Одмери Томаса радознало*)
Изгледа да сте тврђег кова него што сам мислио, Нидригене. Јесте ли још сигурни да ваша диплома и чин мање вреде од једног валцера?
- ТОМАС: Не, то нисам, господине пуковниче. Али сигуран сам да никога не треба присиљавати да мења своја уверења и осећања. И сигуран сам да човек може бити добар лекар и одан официр, иако не воли да игра.

- БОНЕН: Бела врана у јату? Хм. Није реч о игрању, већ о разлогу “за” и “против” играња. Ваше “против” је недопустиво. Упамтите: војска нема милости.
(Прилази другим ѓосџима, несџаје међу њима)
- АДЕЛА: Помислила сам да нећете доћи. Имате разлога да нас мрзите.
- ТОМАС: Управо ме упућују у тајне освајања орлових гнезда, под пуном ратном опремом. Може се догодити да се ускоро и сам претворим у орла.
- АДЕЛА: Орао је велика и поносна птица.
- ТОМАС: Орао уме и да кљуне.
- АДЕЛА: Честитајте ми рођендан.
(Пружи му образ. Он је чврсџо ухваџи рукама за оба рамена и силом јој џриџисне дуџ џољубац на усџа, на шџа му она оџали снажан шамар)
Стидите се!... Орле!
- Пауза.*
- ТОМАС: *(Пошџо се џрибере, џомирљиво)*
Опростите.
(Пође џрема излазу)
- АДЕЛА: Станите. Куда ћете?... Нећу да тако одете.
- ТОМАС: Зар баш све мора бити како ви хоћете?
- АДЕЛА: Волела бих да сте овамо дошли помало и због мене.
- ТОМАС: Можда би то било могућно у неко друго време.
- АДЕЛА: Ускоро ће почети да вас избегавају, Томасе. Остаћете сами. Обележени сте. Већ се свуда прича о вашем необичном држању. Шири се глас да сте горопадни и опасни.
- ТОМАС: А шта ви на то кажете?
- АДЕЛА: Кажем да сте дрско храбри и непромишљени. И покушавам да вас схватим.
- ТОМАС: Како би било да се више не трудите? Довољно је оно што ће са мном покушавати ваш отац, не би ли ме препарирао по мустри типичног царског војника.
- АДЕЛА: Очеве не бирамо. Бирамо пријатеље.

- ТОМАС: Хвала вам, ваше ми пријатељство не треба. Нити хоћу да служим за вашу разоноду на кућним прославама.
- АДЕЛА: Види, види, орао кљуца! Ако сте толико озлојеђени и уверени да сте толико забавни, није требало да дођете. Опомињем вас, овде се игра валцер.
- ТОМАС: Ако баш хоћете, дошао сам ради вас.
- АДЕЛА: Како то сад да разумем?
- ТОМАС: *(Изазовно, јетико)*
Усамљени кадет добија миг младе, једре, изазовне жене, која му наговештава сласти љубави. Зар ту има шта да се разуме?
- АДЕЛА: Не иде вам данас ништа од руке, јадниче. Чак сте неуверљиво прости. Светите се мени, најмање кривој за малтретирања која сте себи навукли на врат. Знате ли ко сте ви, господине усамљени орле? – Мали, сићушни, малокрвни онанист, сулуди лекар, подофицирчић који је кришом одлучио да буде примећен. Ви бисте тобоже да реформишете војску, а успут и цео овај досадни устајали свет. У ствари, хоћете помоћу валцера да скренете пажњу на себе. То је ваш бедни циљ! Ви сте инфериорни, јадни идеалист, месечар, болесник.
- ТОМАС: А ви сте папирна мимоза, размажена пишкота! Топите се у свом глупом самозадовољству као у млеку. Ви сте...
- Она га сипрасно задрли и пољуби. Дуѓ пољубац.*
- ТОМАС: ...Помози ми, боже, да не полудим.
- АДЕЛА: *(Преокреј. Озбиљно)*
Молитва ти је закаснила. Луди смо обоје.
- ТОМАС: Адела, ти не мислиш оно што си рекла? Кунем ти се, никакве ми реформе не падају на памет, нити хоћу да се истакнем. Ја једино имам став, имам понос.
- АДЕЛА: Страхујем за тебе... Сатрће те егзерцирима, затворима, понижењима... Мучиће те, јадниче, убијаће те полако, из дана у дан. Не дам да се уништиш. Волим те, Томасе, од првог додире и погледа, тамо, на твом пропалом испиту. Ти си неко, Томасе.

- ТОМАС: Ја сам неко ко је оставио утисак на младу девојку, сасвим случајно. Уверавам те да нисам никакав херој.
- АДЕЛА: Скроман си, али си јачи од многих. Ти си стваран, ниси празноречиви критизер апсурда у овом гњилом свету, који...
- ТОМАС: Такав сам какав сам. Не бих волео да те увучем у своје неприлике.
- АДЕЛА: Помоћи ћу ти.
- ТОМАС: Како?
- Зачују се звуци новоџ валцера.*
- АДЕЛА: Ако ми будеш веровао и радио оно што ти кажем.
- ТОМАС: Верујем ти. Реци.
- АДЕЛА: Докажи да ти је стало до мене. Одиграј са мном мој рођендански валцер, мени за љубав. Обрадуј ме. Молим те, Томасе. То би све решило. Оставили би нас на миру. Дакле, ја чекам..?
- ТОМАС: *(Оклева)*
Немојте, госпођице. Не тражите то од мене.
- АДЕЛА: Сад сам опет “госпођица”?
- ТОМАС: Адела...
- АДЕЛА: Одбијаш ме?
- ТОМАС: Не тебе. Већ валцер. Велику припремљену клопку. Неки људи би да буде што више валцера, на хиљаде и милионе – да ти јевтини, заводљиви звуци заглуше њихове плитке мисли, општу немоћ, егоизам. Сувише је то стара и прљава прича – тај ваш валцер – да бих ја на њу насео.
- АДЕЛА: *(Молећиво)*
То је за твоје и моје добро, Томасе. Рекао си да ми верујеш.
- ТОМАС: Адела, ако бих одиграо тај валцер, онако како најбоље умем, то би била глупа и срамна предаја. Још би испало да сам одустао од испита због презира према војним властима, а не из својих осећања и принципа.
- АДЕЛА: Управо је обрнуто. Ако одиграш са мном овај валцер, извући ћеш се. Спасићеш се.
(Нервозно)
Играј са мном, лудаче, док има времена...

- ТОМАС: Чекај. Зашто толико наваљујеш?... Да те нису послали да ме смекшаш? Признај.
(*Све више љутијио*)
Ти си само њихов мамац. Њихов лепак за непокорну мушицу, је ли? Помажеш им да ме сломе, да ме претворе у униформисану марионету?... Говори!
- АДЕЛА: Није тако! Ако се у теби пробудило бар мало љубави, она ће ти одговорити.
- ТОМАС: Љубав? Зар би могла да волиш послушно тело без мозга и воље? Зар ти није милији усправан човек који хоће да живи онако како верује да треба живети? Одговори, пуковничка пишкото!
- АДЕЛА: Тише. Ох, Томасе, ништа више не знам. Хтела сам да ти помогнем. Ми, жене, верујемо да вам помажемо онда кад вас наговарамо на попустљивост и помирљивост. Опрости ми. У ствари, да, не бих те ценила да си ме послушао, да си подлегао искушењу. За мене не би више био загонетни чудац који је имао храбрости да одбаца једну бесмислицу. Пољубила сам те зато што си имао снаге да се одупреш... Иако је то можда самоубиство. Опрости ми још једном, Томасе.
(*Загрли га. Љубе се*)

Улазе Конрад и Бертолд. Збуњени су. Пауза.

- КОНРАД: Жена која у пролеће није имала бар једног тајног обожаваоца, није имала ни пролеће. Али, два обожаваоца не значе и два пролећа. Бароне, ако се не варам, вас су у међувремену покрали.
- БЕРТОЛД: Адела, шта то значи?
- ТОМАС: Значи да једна млада жена сама бира своју судбину.
- КОНРАД: Оставите се бљутавих фраза, Нидригене. О том вашем бирању судбине већ и мачке мијаучу. Адела је вереница Бертолда фон Рота.
- ТОМАС: (*Зачуђено погледа Аделу*)
Адела?
- АДЕЛА: *Била сам његова вереница.*
- БЕРТОЛД: Шта то говориш, за име божје?!
- АДЕЛА: Одлучила сам, Берт.
- БЕРТОЛД: Али, договорили смо се... То је само игра!

- АДЕЛА: Ваша игра, моја не. Са човеком какав је Томас Нидриген нема играња. Он је достојан поштовања.
- БЕРТОЛД: Привукао те он... један лунатик, млатишума, санкилот! Јеси ли полудела, Адела?
- ТОМАС: Пази шта говориш, Берт. Она је под мојом заштитом.
- КОНРАД: Завежи, Нидригене. Теби је заштита много потребнија.
- АДЕЛА: *(Бертолду)*
Сам си ово тражио. И, ето, појавио се неко ко не савија врат, ко се не клања као Конрад теби, а ти свима изнад тебе, ко *мисли*, ко уме да се одупре...
- БЕРТОЛД: Сишла си с ума, бестиднице! Чему да се одупре? Заборавила си ко си.
- АДЕЛА: Богу хвала, нисам. Он ме подсетио да морам ценити себе, да не смем бити твоја жена. За тебе је свилена лутка, Берт, коју ћеш показивати на игранкама и соареима.
- БЕРТОЛД: Адела, ово ти нећу опростити. И нећу се помирити са овом срамотом. Нека улез сам изабере оружје. Тући ћемо се, Нидригене.
- ТОМАС: Не верујем, уважени колега. Ја то једноставно не умем. Уосталом, нисмо дивљаци да се тучемо око жене, која је уосталом већ донела одлуку. Али, немој мислити да те се бојим.
- АДЕЛА: Престаните. Све је ово недостојно.
- БЕРТОЛД: Твоје понашање је недостојно!
(Томасу)
Значи, биће потребно да те јавно увредим, да те ошамарим или плунем, да бих те изазвао?
- КОНРАД: Препусти га мени, Берт. Удесићу да рашчистите рачуне одмах, још вечерас.
- БЕРТОЛД: Како год знаш, Конраде. У овој соби заудара на одсуство поноса и части.
(Презриво)
На плебс!
(Гневно изиђе)
- АДЕЛА: *(За њим)*
На гњили свет који се лечи ножем!

- КОНРАД: Замолићемо и домаћицу да нас остави мало у четири ока, ради мушког разговора који ми нећеш одбити, Нидригене.
- ТОМАС: Она је у својој кући и може да чини што хоће.
- КОНРАД: *(Адели)*
Драга госпођице, да ли бисте нам послали неког од послуге с чашом вина? Овде постаје неподношљиво спарно.
- Погледавши Томаса, који је умири геслом, Адела журно оде.*
- ТОМАС: *(Нуди Конрада цигаретом из шабакере)*
Цигарету, Липке?
- КОНРАД: Размећеш се храброшћу која је исто толико права као та табакера од лажног злата, ти, творче серума бесмртности!
- ТОМАС: Подсмеваш се нечему о чему немаш појма.
- КОНРАД: Господин неће да полаже испит из плеса и верује да је нови Галилеј? Да је учинио херојски подвиг! И више од тога – да може да изневерава класне другове, да им отима веренице, је ли? Мислиш да си много паметан, магарче?
- ТОМАС: Неће ти поћи за тим поганим језиком да ме изазовеш. А што се памети тиче, Конраде, памет је на овом свету незнатни и слабашни памичак у вечитој бескрајној тами глупости.
- КОНРАД: Ти си, наравно, такав пламичак?
- ТОМАС: Не знам. Али, сигуран сам да си ти део опште таме која гуши и убија страшније од цијаника.
- КОНРАД: Важи ли то само за мене, или можда и за наше претпостављене који од тебе траже послушност?
- ТОМАС: За све оне који хоће да испуне унапред спремљене калупе људским месом.
- КОНРАД: Слушај ти, господине Паметњаковићу. Увредио си једног Фон Рота, затим мене, а сад бацаш лагу и на старешински кадар. Имаш само један начин да часно изиђеш из ове куће.
(Извади колџ из фуџроле)
Или ћеш одиграти валцер овде, пред свима, и извинити се јавно Роту, пуковнику Бонену, маестру Мајнарду и мени, и оставити Аделу на миру, или ћеш одиграти са мном једно витешко “Ко има срца”.

ТОМАС: Шта ако одбијем и једно и друго и пето?

Кроз врати́а салона улазе Берто́лд, пуковник Бонен, професор Мајнард, Адела и још неколико кадеи́а и млађих офици́ра са својим дамама. Пажњу им је привукао револвер. Сви најређуни́о пра́ше шта се збива.

КОНРАД: Бојиш се, кукавице!

(Пружа му колѝи)

Унутра су три метка. Хајде, покажи се. Имаш десет процената шансе да останеш жив. Шта је, немаш срца? Немаш срца!... Покажи сад ко си, да те видимо, Нидригене!

Још неколико званица прихвати́и ово изазивање, скандирајући “Немаши срца! Немаши срца!”... Томас, колебајући се, узме револвер. Премисли́а, док џалама посто́јаје све већа. Између званица провуче се уилашена Адела.

АДЕЛА: Томасе, немој!... Немој, не слушај их!... Оче, спречи га. Ово је мој рођендански бал, молим те!... Томасе!

Томас заврѝи буренце колѝа и одлучно принесе цев слепоочници. Повуче ороз. Револвер шклоцне. Тајац, Као у бунилу, он врати́и оружје Конраду. Овај је збуњен и уилашен. Гости сад довикују Конраду: “Немаши срца! Немаши срца!”... Конрад прикуи́а храбрости́. Ушом му прилеѝи Берто́лд и оѝме револвер.

БЕРТОЛД: То је мој рачун, Конраде!...

БОНЕН: Забрањујем ту глупу игру у моме дому! Предај ми револвер, Бертолде!

БЕРТОЛД: У питању је част, господине пуковниче.

БОНЕН: *(Томасу)*

Доврага, младићу, извините се и одиграјте један валцер, макар и с мојом кћери. Шта вас то кошта?

ТОМАС: Кошта ме образа. Не дозвољавам да ме нико уцењује.

Берто́лд окрене буренце и хи́иро принесе револвер слепоочници. Одјекне пуцањ. Кадеи́ се сруши мрѝав, уз крик ужаса свих присушних. Наси́ане пометѝа. Неклолицина прии́рчи Берто́лду који лежи нејомично. Адела бризне очајно у ѝлач.

КОНРАД *(Томасу, с мржњом)*

Крв за крв, Томасе.

(Оде)

- БОНЕН: *(Показује на Томаса)*
Разоружајте га. И ухапсите.
Два официра приђу Томасу који им преда футролу с оружјем. Одводе га.
- АДЕЛА: О, боже мој! Нисам то хтела...
(Оцу, љневно)
Ти си тражио од мене да будем у служби армије. Ти си ме навео на злочин... Нисам до вечерас знала да га не волим. Томас ми је помогао да откријем љубав. Али, знам да Берту нисам желела зло. Зашто си ме на-терао да учествујем у његовом убиству?
(Ридајући)
Тата, зар су баш сва средства дозвољена?
- БОНЕН: Не трабуњај којешта, кћери. Ниси ти крива за Берта. Томас је крив. И он ће положити рачун, тако ми бога свевишњег.
- АДЕЛА: Престани с тим, оче, остави Томаса. Његова кривица је безазлена. Допусти му да не игра тај проклети валцер.
- БОНЕН: Полудела си за њим као каква девојчура!
- АДЕЛА: За разлику од свих вас, он никада не би прогањао људе!
- БОНЕН: Твој светац, Свети Тома. Понизио те је, увредио, убио ти вереника, оскрнавио овај дом, бацио се блатом на војничку заклетву и круну. Узалуд слиниш, он ће на војни суд!

ЗАТАМЊЕЊЕ

СЛИКА 4.

Гарнизонски зајвор. Сива и хладна просјорија, њагорећи њразна. Кроз мален њрозор у дебелом зиду, смеишњен високо, близу њава-нице, доијуре иштура свеиљости која обасјава две људске њриликe на ѓрубо склејаним дрвеним креветима-клујама. По сѡрани су сѡо и две сѡолице. Двојица зајвореника су Томас и Рујерѡи: ѡрви је ѡримејно неуредан, без ојасача, а друѡи је снажна маљава људина, у раздрљеној војничкој кошуљи.

- РУПЕРТ: Хеј, докторе, спаваш ли?...
(Томас се ѡромешкољи)
Које ли је доба?
(Придиже се)
У овом божјем шупку никад не знаш да ли је ноћ или дан. Еј, докторе, имаш ли у ѡепу неку крајцару?
- ТОМАС: (Придиже се)
Не знам. Шта опет купујеш?
- РУПЕРТ: Бочицу свете мученице, братац, ако узмогнемо у овој оскудици. Ево, ја прилажем празну боцу и свој утицај на стражара, а ти дај неку пару. Шта кажеш? Је л' поштено?
- ТОМАС: (Преијура ѡо ѡејовима)
Преко сваког очекивања. Већ сам ти два пута дао...
Наливаш се ракијом све док поново не почнеш да дижеш револуцију.
- РУПЕРТ: Што се деси двапут ваља да се деси и трећи пут.
(Усѡјаје, навлачи на босе ноѡе дубоке ѡијеле без ѡерѡли, и ѡрилази Томасу)
А ја те ценим, докторе, управо зато што до сада ниси постављао никакве услове. Давао си безусловно, што ћемо ти једном двоструко вратити. Дакле?
- ТОМАС: Који то "ми"?"
(Даје му новац)
- РУПЕРТ: Ми који ћемо победити кад-тад. Хвала ти, братац.
(Приђе враиима, удара снажно)
- СТРАЖАР: (Сѡоља)
Који ти је враг?
(Враиа се оѡкључавају. Улази Сѡражар)
Шта је, што лупаш као да ћеш срушити касарну?

- РУПЕРТ: Скокни, братац, до “Сирене” и донеси...
(Даје му боцу)
Кусур задржи.
- СТРАЖАР: (Погледа новац)
Ниси нарочито дарежљив.
- РУПЕРТ: Једном ћу те богато наградити. Ми ћемо се сигурно опет срести, али тада ће, братац, тебе јести буве у овом усраном подруму.
- СТРАЖАР: Језик за зубе. Донећу ти, јер желим да ти алкохол раствори цигерицу.
(Изиђе и закључа вратица за собом)
- РУПЕРТ: (Смеје се)
Јеси ли га чуо, докторе? Зна он да се ствари могу зачас преокренути... Ти си ми, братац, много ћутљив. Не бој се, ништа ти не могу. Они су толико трули и немоћни, да не смеју ни на ухапшене непријатеље да ударе. Рећи ћу ти нешто: сваки наредник и каплар у касарни више зазире од мене него од пуковника Бонена. А знаш ли зашто? Уз мене је народ, братац, а народ – макар био и стока – може да згази сваког гада.
- ТОМАС: А шта ћете онда кад их будете збрисали?
- РУПЕРТ: Основаћемо слободну републику. Владаћемо, братац, праведно. Укинућемо лажи и крађе. Срушићемо све – њихова министарства, генералштабове, школе, новине, цркве, општине, музеје, позоришта, њихову музику и забаве, све, братац, све. И основаћемо народне комитете, народну војску, народну скупштину. Рад и равноправност, братац! Одгајаћемо децу у новом духу, да буду људи који се никоме и ничему не клањају.
- ТОМАС: Биће то дивљи људи, Руперте, без традиције, знања и културе.
- РУПЕРТ: Створићемо републиканску културу, испочетка.
- ТОМАС: За колико хиљада година?
- РУПЕРТ: Очас, братац. Сложно, као један.
- ТОМАС: А шта ћете са онима који су пуни знања и вредности, а нису уз вас?

РУПЕРТ: Истребићемо их као стенице, све до једнога: и цара, и бискупе, и генерале, и сву учену господу. Те слугерање. Веровати само униженима, онима који су патили. Ето, рецимо, ти. Зашто си ти овде? Зато што нећеш да скачеш с ноге на ногу како пуца бич. Слушај, ти припадаш нама. Придружи нам се, помози нам.

ТОМАС: Ко ме? Твојим утопистима? То је бесмислено.

РУПЕРТ: Није, докторе. Потребни су нам такви као ти, чисти, паметни, да нас подуче, да нас поведу...

ТОМАС: Али и ја сам измилео из њиховог легла. Сувише припадам трулежи коју ти хоћеш да срушиш.

РУПЕРТ: Млад си. Неокаљан. Дигао си главу, баш као ми.

ТОМАС: Обесиће те, лудаче. Неће ти дати прилику да учествујеш у тој вашој наивној револуцији.

РУПЕРТ: Нека. Иза мене долазе други. Има нас много више него њих.

Оћкључавају се враћиа. Сћиражар уноси боцу и сћушћиа је на сћио.

СТРАЖАР: Лочите, али паметно. Ако буде нереди, страдаћу и ја с вама.

РУПЕРТ: Не брини, сило царева. Ми ћемо на сламку, опрезно.

Поћледавши их с досадом, ћрезриво, Сћиражар изиће. Кључ се окрене у брави. Рућерћи оћћићје ћућљај, ћа ћружи боцу Томасу.

ТОМАС *(Одмахне ћлавом, одбијајући)*
Шта мислиш, докле ће ме овако држати?

РУПЕРТ: Докле се њима хоће, братац.

ТОМАС: Ухапсили су ме противзаконито.

РУПЕРТ: Закон?

(Пије)

Закон су ти, братац, гајде којима свира јачи. Надувава их и испувава по свом ћефу. Свића ми се, докторе, што си ћакнут.

(Смеје се)

Нећеш да играш валцер уз државне гајде?! Дуваш у њихово шупље говно, а ипак нећеш с њима!

(Смеје се, ћије)

Кључ ћоново заклойара у брави. Рућерћи брзо ћокрије боцу ће-бейом. Улази Адела, у оћрћичу с кайуљачом. Иза ње је Сћиражар.

- ТОМАС: *(Изненађен)*
Адела!
- АДЕЛА: Томасе!
(Задрли га)
Морала сам да дођем.
- СТРАЖАР: Само кратко, госпођице. Ускоро ће саслушање. Не би било добро да вас затекну.
(Изиђе и зајвори врати)
- АДЕЛА: Ужасне часове преживљавам. Бертолдова мајка ме проклела у капели, за време опела. Томасе, помози ми.
- РУПЕРТ *(Вадећи боцу)*
А то је та пуковникова кујица због које си надерао јарца!
- ТОМАС: Умукни!
- РУПЕРТ: Кажем ја да си ти ћакнут. На крају ће обесити тебе, а не мене.
(Пије. Седа на свој лежај)
- ТОМАС: Како да ти помогнем, Адела?
- АДЕЛА: Молим те дапустиш. Учини што траже. Између тебе и оца, изабраћу тебе. Отићи ћемо некуда и живети мирно. Имам новац. Све је твоје што имам. Ја први пут истински волим, Томасе. Лудим од помисли да ћу те изгубити. Спремају ти сурову казну.
- ТОМАС: Али, ја ништа нисам учинио да би ме казнили.
- АДЕЛА: Прогнаће те у неки забачени гарнизон, одакле се нико жив не враћа.
- ТОМАС: Пре само десет дана рекла си да сам твој “загонетни Томас”, зато што се не предајем.
- АДЕЛА: Ја ти се и сад дивим, и више од тога... Волим твоју усијану главу. Али, уништиће те. Мали си и преслаб за њих. Згазиће те... *(Плаче)*
Раздвојиће нас. Нећу да те изгубим...
- РУПЕРТ: ...пошто си једног хрта за парење већ изгубила? Је ли, секо?
- ТОМАС: *(Бесно насрне на Рујерџа)*
Руперте, простачино пијана...

АДЕЛА: *(Зауставља га)*
Пусти га нека брбља. Престани с том лудошћу. Не вреди жртвовати се због валцера, ако бога знаш! То је шашаво, чујеш ли!

РУПЕРТ: *(Томасу)*
Не дај се, братац!

ТОМАС: *(Адели, најмурен)*
Имаш ли још нешто да ми кажеш?

АДЕЛА: Да.
(Пољуби га)
Чекаћу те. Ако се предомислиш...

*Враића се изненада иширом оићворе. У заићвор бане ѿуковник Бонен. Иза њега се бојажљиво ѿомоли Сиѿражар. Адела се уићлашено ићр-
не.*

БОНЕН: *(Неугодно изненађен. Љуићићио)*
Шта ћеш ти овде?

(Сиѿражару)
А ти – одговараћеш за прекршај правила службе!
(Адели)
Забранио сам ти да му се приближаваш!

АДЕЛА: Молим те, тата, опрости и мени и њему. Не буди суров и сујетан. Он је занесењак, али не мисли ништа лоше...

БОНЕН: Није твоје да о томе судиш. Још ти мање приличи да се вучеш за једним отпадником. Одлази!

Она исићрчи кроз враића. Бонен да знак главом Сиѿражару да изведе Руићерића. Сиѿражар ићриће Руићерићу, који је у мећувремену ићокуићо ћебе у коме је скривена боца.

СТРАЖАР: Полази!

РУПЕРТ: А куда, господо, ако се сме знати?

СТРАЖАР: Не говори! Видећеш.

РУПЕРТ: Знам! Идемо у дупе, на чист ваздух.

Руићерић лено уићане, навуче цокуле и бацивиши свима ићољубац, лагано одгега кроз враића. Сиѿражар изиће за њим. Враића се залује.

БОНЕН: Седи.
(Пауза. Гледа га ићраво у очи)
Дошао сам да преговарамо.

- ТОМАС: О чему? Нећете ме поколебати. Имам право на самостално мишљење.
- БОНЕН: Самостално мишљење се скупо плаћа – новцем, патњом, крвљу. Колико знам, твоји родитељи нису оставили капитал који може да ти обезбеди самостално мишљење. Преостала ти је цена патње. Добро размисли!
- ТОМАС: Поштедите ме својих максима, господине. Ухапсили сте ме без правног основа.
- БОНЕН: Одбио си да извршиш наређење.
- ТОМАС: У правилима службе не пише да старешина може наредити потчињеном да игра валцер.
- БОНЕН: Могу да ти наредим што год хоћу, божју ти кућу! И да дубиш на глави!
- ТОМАС: Мој адвокат ће се жалити...
- БОНЕН: Види, види, адвокат! Шта ти замишљаш, жутокљунче – да је ово грађанска парница због уједа пудлице? Не заборави да си непосредно крив за самоубиство Бертолда фон Рота!
- ТОМАС: За то самоубиство сами сте криви, што ће мој адвокат такође доказати. Захтеваћу и вашу одговорност што ме злостављате.
- БОНЕН: Куш! Ти ћеш захтевати одговорност свог пуковника, дреку смрдљиви!...
(Обуздавајући се)
Ускоро ћеш схватити свој положај. Дошао сам као Аделин отац да те уразумим и да ти нешто предложим. Ја ћу те саслушати формално, да бих оправдао одустајање од пријаве војном тужиоцу, уколико прво, одиграш валцер овде, у затвору, предамном и стражарем; и друго, ако после тога напустиш заувек Аделу. Послаћу те у трупу коју сам будеш изабрао. И у престоницу, ако хоћеш.
- ТОМАС: Тражите од мене немогућно.
- БОНЕН: То је једини начин да се ослободимо један другог, и да се цео овај случај безболно оконча. Од овог часа почињем саслушање у својству службеног лица.
- ТОМАС: Изволите. Ја ништа не кријем.

- БОНЕН: Твоје порекло је беспрекорно. Твој отац је пао у бици код Шварцентала. Био је одан и храбар човек. Откуда онда у твојој глави толика смутња?
- ТОМАС: У мојој глави је све бистро, господине пуковниче. Ја ничим нисам осрамотио свог оца. Спреман сам и сам да положим живот, ако буде потребно.
- БОНЕН: Кривци се обично бране крупним изјавама. Шире маглу око себе, да би прикрили злодело, рецимо издајство. Претпоставимо да те је заврбовала нека страна агентура, с циљем да се компромитује наша војна дисциплина... Колику суму су ти обећали?
- ТОМАС: Не знам ко је од нас двојице у магли, господине пуковниче. Ја сам привржен армији и лекарској заклетви.
- БОНЕН: Још ћемо да утврдимо колико си и коме привржен.
- ТОМАС: Узалуд се трудите.
- БОНЕН: Завежи. С презиром си говорио о регулама ове високе школе, што ће рећи о регулама царства. Одбио си да одиграш валцер и положиш завршни испит. Ако се ове две чињенице повежу, уз претпоставку да си заврбован, намећу се нова питања. Хоћу целу истину – немој да се пренемажеш с причом о аверзији према валцеру. Дакле, зашто си одбио да играш?
- ТОМАС: Све сам то већ сто пута рекао. Моја личност нема ничег заједничког са играњем, ја сам једноставно немузикални научник...
- БОНЕН: Ти, прво, уопште немаш личности, а друго, ти си непослушна, безобразна креатура коју ћу ја сатерати уза зид!... Можеш ти бити блентави, недруштвени грађанин без манира, али не и официр. И не смета мени што ће такав ништак отпасти од армије, али смета ми што си подстрекач!
- ТОМАС: Како? Ја никога нисам...
- БОНЕН: Завежи, рекао сам. Сад ја говорим. Твоју идиотску тврдоглавост платио је животом мој несуђени зет, Бертолд фон Рот, потомак наше најстарије племените лозе. То се не опрашта.
- ТОМАС: Они су били изазивачи, Рот и Липке, а не ја.

- БОНЕН: Мислиш ли да ти једно убиство даје право да се подло увлачиш у моју породицу?
- ТОМАС: Адела и ја, то је искрено и озбиљно...
- БОНЕН: Бацио си око на њен новац? Начуо си да је наследила имање своје мајке?
- ТОМАС: Не треба ми ни њен новац, ни имање. Ми се волимо.
- БОНЕН: *(Иронично)*
Волите се? Љубав на први поглед? Да није било те глупе афере са твојим испитним валцером, да ниси у њеним очима постао јуноша који насрће на змајеве, никада се не би заљубила у једног... једног... Ти си глупи интелектуалац, ето шта си.
- ТОМАС: Учинио сам само оно што сам морао, по наређењу свог унутарњег ја.
- БОНЕН: Твоје унутарње ја? Шта ми рече!... Ти си војник, багро кадетска, а војник је тесто које се меси и пече да од њега испадне чувар наших традиција. Нема твог унутарњег ја! Ја сам твоје унутарње ја! Ти постојиш само онолико колико ти ја одредим и допустим. Јасно?
- ТОМАС: Јасно, господине пуковниче.
- БОНЕН: Твоје тобожње херојство подстиче побуњеничке мисли не само у Војномедицинској академији, већ и у целој армији, а можда и даље. О теби већ и песмице певају, исмејавајући мене.
- ТОМАС: Не знам ништа о томе.
- БОНЕН: Много си охол и уображен, Нидригене. Доста је било наклапања. Саслушање је завршено. Данас, не, одмах, сад, одиграћеш ми овде најлепши, најзаноснији валцер, или ћеш играти на усијаној решетки коју ти припремам. Стража!...
(Ошварају се враића, њровири Сџражар)
Хоћу малу затворску игранку. Ти ћеш бити сведок.
- Сџражае несџане, ња се одмах враићи зџурајући верџл на њочковима.
Брзо ѓа навија. Одјекну милозвучни њонови лаѓаног валцера...*
- БОНЕН: Но, млади господине, хоћете ли нас почастити задовољством да видимо како то радите?...
(Губи сџрџљење, урла)
Играј само за нас, клипане! Пристани на компромис!
То ти је последња прилика! Играј!...

ТОМАС: Нећу! Престаните с овим мучењем.

У ћелију улази ново лице – средовечни њоручник Јозеф Хауска, меких њокрећиа њела, злож и злурадож израза лица. Сѡјаје крај вратиша и њосмаѡра шѡиа се збива.

БОНЕН: Да престанемо? Ти си онај који треба да престане да се подсмева светим ауторитетима једне велике и моћне земље. А ми тек почињемо...

(Угледа ѡридошлож Јозефа)

Види сад како се слуша.

(Обраћа се Јозефу и Сѡражару)

Покажите му. Играјте.

Јозеф и Сѡражар се ѡжледају зачуђено. Јозефу је очѡледно неугодно. Иѡак, ѡрихвати ѡружене руке Сѡражара. Играју валцер. Њихов ѡлес ѡраје крајко, а онда Бонен да знак жлавом Сѡражару. Овај изиђе и одмах се враћа са ведром воде и дебелим ужеѡм. Док вержл и даље свира, он ѡѡѡѡи уже у воду и ѡресавије жа као корбач. Бонен му новим жесѡм зайоведи да ѡчне. Сѡражар замахне ужеѡм и ошине Томаса ѡ ѡелу. Овај ѡрижушено јекне...

БОНЕН: ...Овако се понекад кроти бесно псето!

Сѡражар ѡново ошине Томаса, музика вержла надјачава њежове крике. Ова сцена делује као неми усѡрени филм сѡраве. Ударци се ѡнављају. После свакож замаха вержл ѡсѡјаје све жласнији. А онда – одједном – све замукне и сѡане. Томас је клонуо, онесвешћен. На Боненов знак, Сѡражар узме ведро и шљусне воду Томасу у лице. Овај се расвесѡи.

ТОМАС: *(Болно, јечећи)*

Зашто?... Зашто то чините?

БОНЕН: Хоћеш ли да играш, блесане?

ТОМАС: Испрва... нисам хтео из принципа... а сад нећу из поноса...

БОНЕН: Теби је наређење пуковника испод поноса? За то се иде на војни суд.

ТОМАС: Сасвим ми је свеједно. Можете ме и убити.

БОНЕН: Мени није свеједно. Јер, ако те убијемо, још ћеш постати мученик, знамење отпора, звезда водиља! Нећемо ти ни судити, јер бисмо отварањем процеса показали да ти дајемо значај. Уместо да те на тај начин прославимо, уместо да испитујемо твоје тајне побуде и везе са страним обавештајним агентурама, удаљићемо те од света, од живота, и од Аделе. И то

једном заувек.

(Јозефу који му је њришао)

А ви, поручниче, ко сте ви? Шта тражите овде?

ЈОЗЕФ:

(Сјане мирно, рајорџира)

Јозеф Хауска, курир тврђаве Розенберг. Наш командант моли да нам што пре пошаљете лекара. У тврђави владају срдобоља и свраб, молим покорно.

БОНЕН:

Срдобоља и свраб, кажеш? И ви се чешете, чешете?...Долазите у прави час, Јозефе Хауска. Како вам се свиђа овај покисли и мало утучени докторчић? Нежан је, мораћете да будете пажљиви. Нидригене, спреми се. Добио си распоред: тврђава Розенберг!

ЗАТАМЊЕЊЕ

СЛИКА 5.

Официрска каниџина у њврђави Розенберџ – чађава, мрачна одаја влажних зидова, укљешћена међу бедемима, ѡриџиснуџа ниском ѡаваницом са видљивим џредама, изровашеноџ ѡода. Дуж зидова ѡроџеже се клуџа, а уџоредо с њом дуџ, џрубо ѡесани сџо, који се ломи у уџловима. Једина враџа уџрађена су у дубини сцене.

Два аџаџична војника доносе однекуд врчеве с ѡивом и сџуџиџају их на сџо, исџред суморних и ѡоднаџиџих официра: дебелоџ и масноџ Телмана, суџичавоџ Книџера, ѡрерано осџарелоџ и злоџ Виџхолда, и двоџице хисџеричних хомосексуалаца – Мајера и Гинсберџа. Савим лево је Томас Нидриџен, зџрбљен, задубљен у неке ѡожуџеле, оџрцане новине. Чини се да је у међувремену осџарео и ослабео. Мало доцније у каниџину улази ѡоручник Јозеф Хауска.

- ЈОЗЕФ: Добро вече свима.
(Њуџи ваздух; с џађењем)
Овде заудара као у обору за свиње.
- КНИПЕР: (Кашље)
Наравно, кад ниоткуд не улази ваздух. Заударамо на месо које се распада.
- ВИТХОЛД: Ако се ти распадаш, Книпере, не значи да се сви распадамо. Ми тек лагано трунемо.
- МАЈЕР: Ко се у овом брлогу уопште купа, осим мене и доктора? А и доктор неће истрајати у чистоџи.
- ГИНСБЕРГ: Ја се купам, Мајере, сваког дана.
- МАЈЕР: То нам не поправља просек, драги мој.
- ТЕЛМАН: Понекад ми се чини да из ових зидова осећам испарење џудске гамади још из Наполеонових ратова. Али, то ми ни најмање не убија апетит.
- ВИТХОЛД: Разуме се кад ждереш на бази нимфоманије.
- ТЕЛМАН: Шта си рекао?
(Церека се ѡуних усџа)
Овако нешто идиотски настрано још нисмо чули у тврђави Розенберџ! Како се то ждере, Витхолде, на бази нимфоманије?
- ВИТХОЛД: Као што нимфоманка из очаја и наде јури за недостижним фалусом, оним који ће је усрећити, тако ти обурваваш у себе тоне кнедли и купуса! Ждрањем замењујеш оперу, жене, коњске трке, ти једноставно не живиш, ти ждереш.

- ТЕЛМАН: Можда је и тако, али бар нисам пијанац, мрачњак и халуцинант као ти!
- КНИПЕР: Ти си врећа гована, Телмане.
- ТЕЛМАН: Причувај се, ти, туберкулозна стеницо. Такве ра- стављама на делове са ова два прста. Али, нећу да ми се огади вечера.
- ЈОЗЕФ: Господо, никад не заборавите да смо официри Његовог величанства.
- КНИПЕР: Ствар је у томе што је Његово величанство за- боравило нас!
- ВИТХОЛД: А моја жена – с ким ли вечерас пије чај?
- КНИПЕР: *(Лујка врховима њрсијију десне руке њо сѡиснујој ѡесници леве)*
Откад се та радња зове “пити чај”!?
(Смејуљи се као хијена)
- ВИТХОЛД: ...Месецима нисам добио од ње ни слова. Одбила је да дође овамо кад су ме преместили по казни из престонице. И месецима гледам са бедема, тамо, преко границе. Никаквог покрета. Ни травка да се помери. Дан, ноћ, опет дан, и непрегледна пустиња око нас, у нама. Кад би нас бар неко напао! Довољно смо трули да свако има изгледа да нас победи.
- КНИПЕР: Само никоме таква победа није потребна. По- робити глупаке и лењивце!
- ВИТХОЛД: Један рат, ох, боже, дај нам рат, да оживимо, да изиђемо из овог дупета! Клао бих за отаџбину, за цара, за бога и ђавола, за правду и неправду, за било кога ко би ме одавде повео!
- КНИПЕР: Не сери, Витхолде.
- ВИТХОЛД: Не могу више овако, људи. Не могу.
- Пауза.*
- ЈОЗЕФ: А наш доктор чита! Чита новине из прошле го- дине. Шта је било ново прошле године, докторе?
- ТОМАС: Неки биолог у Немачкој открио клицу туберку- лозе и доказао да претходно заражени организам реагује на бактерије друкчије од здравих. Спреман је да се брани. Отворен је пут лечењу заразних болести. Потврђена је моја теорија. Сад бих лако усавршио своје откриће, серум ИМ-20.

- ЈОЗЕФ: Чујете ли ово, господо? Међу нама чами несхваћени геније. А ти, Книпер, ако будеш послушан, чика доктор ће те излечити и моћи ћеш поново да поткрадаш неку пуковску благајну.
- ВИТХОЛД: Нек' излечи Телмана од ждерозе!
- МАЈЕР: А мене од запаљења дојке. Шта кажеш, Гинсберг?
- ГИНСБЕРГ: Кажем да си неизлечив, душо. И зато те волим.
- ТОМАС: Незналице. Ништарије.
- ЈОЗЕФ: Охо, он вређа! А кад сам га први пут угледао, тамо, у граду, кротили су га од беснила мокрим конопцем. Ишао је четвороношке, и кевтао: "Нећу да играм валцер... Хоћу да уједем цара!"...

Смеју се сви, осим Томаса.

- ТЕЛМАН: Мора бити, докторе, да си спавао на лудој промаји! Заглавити у Розенбергу због валцера!... Уосталом, сви ми овде дугујемо ђаволу по неки новчић. Ја сам, видиш, испребијао генерала кад сам га затекао у постељи са мојом женом.
- КНИПЕР: Како то да те нису послали ђаволу заувек?
- ТЕЛМАН: Спасло ме је то што је генерал био наг као од мајке рођен, а наг човек, макар био и генерал, не разликује се од других људи.
- ГИНСБЕРГ: На њему, значи, она стварчица није била генералска?
- КНИПЕР: И ти ниси одиста знао кога млатиш?
- ТЕЛМАН: Ама, знао сам, али на суду нису могли доказати да сам знао.
- МАЈЕР: А да ли је тај генерал био онако мишићав, снажан..?
- ГИНСБЕРГ: Чуо си да је неупотребљив за тебе, лептирићу.
- МАЈЕР: Интересантно! Госпођа Телман му је ипак нашла употребу.
- ТЕЛМАН: Моја госпођа није била нарочито пробирљива.
- ВИТХОЛД: Баш ме чуди – поред таквог мужа!
- ЈОЗЕФ: Била? Шта је с њом?
- ТЕЛМАН: Умрла од загушења јастуком.

- ВИТХОЛД: У вашој кући је очито владала зараза нимфоманије. Имате ли неки лек за нашег дебелог Телмана, докторе?
- ТОМАС: *(Нервозно)*
Господо, ви сте огавно неукусни, банални и досадни. Како можете из вечери у вече, месецима и годинама, да водите потпуно исте глупаве разговоре?
- ЈОЗЕФ: Њему је постало досадно с нама, голубићи. Како би било да га мало развеселимо? Да му растерамо чамотињу?
- ТЕЛМАН: Није лоше. Шта имаш на програму, Хауска?
- ЈОЗЕФ: Свечани граничарски плес. Бал хуља, проклетника и убица. Наш доктор је чувени играч. Та слава га је и довела овамо. Предлажем да му у недостатку друге музике сложено запевамо један очаравајући валцер, а да нам његова ученост, доктор Нидриген, мало заигра! Шта кажете?
- ВИТХОЛД: Опак сте човек, Хауска! Идеја је величанствена!
- ЈОЗЕФ: Још од првог дана, кад нам је доктор приспео са својим бубама у глави, мучи ме неодржива потреба да му помогнемо да се ослободи грозне валцера. Да се очисти и да тако чист, неоптерећен, крочи у лепшу будућност. То је наша колегијална официрска дужност, господо!
- СВИ: Тако је.
(Смеју се)
- ЈОЗЕФ: Докторе...
(Поклони се)
Бирајте партнера!
- ТОМАС: Клоните ме се.
- ЈОЗЕФ: Не можете нас одбити. Од нас немате никог ближег. Ми вас волимо.
- ТОМАС: Немам ја ничег заједничког с вама.
- ЈОЗЕФ: Охо! Немате? А тврђава Розенберг? А усамљеност? А чежња за људским додиром? А заједнички снови да се вратимо животу?... Ето, видите.
- ТОМАС: Никад нећу бити део гомиле.

- ЈОЗЕФ: Докторе, докторе. Знате ли шта ови људи највише мрзе? Индивидуалисте. Сваког ко хоће да тера своје по своме, и да презире остале. Упамтите, овде не располажете ничим, ни самим собом. Ми смо једно, колектив, једна душа, па и тело. Не можемо да вас гледамо како патите изоловани.
- ТОМАС: Ко каже да патим? Мени је само одвратно с вама.
- ЈОЗЕФ: Доказаћемо вам да с нама можете доживети велика узбуђења. Хоћемо ли?
- ТЕЛМАН: Разуме се. Наставите, Јозефе.
- КНИПЕР: Доста је приче. Нека заигра!
- МАЈЕР: Али са мном, докторе, молим вас... Ја жудим за једним страсним валцером.
- ГИНСБЕРГ: Мајере, не буди наметљив. Можда би доктор пле-сао са мном?
- ТОМАС: Оставите ме на миру. Играјте сами, ако вам је до весеља.
- МАЈЕР: Како сте прзничави, докторе. Ја ћу вам рећи шта је с вама. Ви још нисте упознали своје тело, његову највећу тајну – нагон да се креће у ритму. Треба умети уживати у свом и туђем телу. Оно вапи за ритмичким покретима, лудује за додирима. Хоће да се зноји од страсти, од игре. Покушајмо, докторе, ви и ја!
(Хваћиа ѓа за руку)
- ТОМАС: (Трџне руку)
Губите се.
- ГИНСБЕРГ: А ја? Одбијате ли и мене?
- ЈОЗЕФ: Хоћемо игранку. Плес! Певајмо!

Без речи, само са “ла, ла, ла”, сви зајвевају неки њојуларни валцер. Мајер се њоклони ѡред Томасом. Овај ѓа иџнорише. Јозеф и Мајер ѓа ѡвоуку с клује. Он се брани, ојшима, али ѡрихваћиају ѓа и друџе руке. Сви су усћали, вуку ѓа, врше, бацају једни друџима. Инферналан ѡризор ѡонижавања и мучења. Песма је све ѓласнија. Томас, без снаџе, клоне. Они ѓа ѡодиџну и бацају у вис. Један за друџим, ојшкидају му комаде одеће. Томас убрзо осћиаје ѡошћуно наџ. Најзад ѓа, задихани и раздраџани, сћусће на ѡод. Подсмевају му се.

- ВИТХОЛД: Тако је бео и мек! Као дражесна Гизела у јавној кући у мом граду. Људи, бео је као девојка. Кожа му је као млеко...
- МАЈЕР: Леп је. Аполонски леп.
- ГИНСБЕРГ: Један пољубац, Аполоне, нећете ми одбити?
- ТОМАС: Руке к себи, животиње! Гадови! Говнаријо изопачена... Убићу сваког ко ме такне...
- ВИТХОЛД: То су и други говорили, док нису открили нови живот.
- КНИПЕР: Уосталом, за такво задовољство вреди умрети!
(*Смеје се, ња се зацени од кашља*)
- ТЕЛМАН: Докторе, хоћете ли да ме прегледате?
(*Скида брзо кошуљу и њаншалоне. Указује се ње-
гово гломазно, обло и млохаво њело*)
Ако ви нећете мене, ја ћу вас. Интравагинално!
- ЈОЗЕФ: Ово је ваше крштење у тврђави Розенберг, док-
торе. Тешко је само први пут.
- ВИТХОЛД: Догађај који не смеће заборавити.
- МАЈЕР: Мој је! Само мој!
- ГИНСБЕРГ: И помало мој!
- Сви му њрилазе. Ојкољавају га. Збацују са себе одећу. Томас се грчи у средини, ѡресѡправљен, згрожен, ван себе од ужаса. Круг људских ѡшла се заѡвара. Свеѡлосѡ ѡлако гасне.*
- ТОМАС: (*Крик*)
Шта вам је! Лудаци... Манијаци... Гнусобе! Не до-
дирујте ме... Чујете ли! Чујете ли!...
- МАЈЕР: Чујемо. Дивно певаш, Аполоне. Не бој се. Ми те
волимо. Наш си.
- ТОМАС: Не!... Нећу!... Не... не...не...не...

Круг је ѡоѡѡуно заѡворен.

ЗАТАМЊЕЊЕ

СЛИКА 6.

Из пољушаме израња нађа људска прилика, са комадом јуканине омоћаним око шела и са шрновим венцем на глави. У шом избеумљеном Исусу Христју прејознајемо Томаса Нидригена. Док одсујно, сјоро, муцајући, изговара речи, иза њеђа се шишуро освейљава бруја од неколико умоболника, мушкараца и жена, који бесциљно шумарају горе-доле. Један има виолину на којој повремено “одсјруже” неки шон.

ТОМАС: Благо онима који плачу, јер ће се утешити. Благо онима који су чистог срца, јер ће бога видети... У лудници света и историје, ја, Исус Христос, потуцам се и скривам.

(Поверљиво)

Не, нисам мртав. Уместо мене разапели су мог несечичног брата. А ја сам лутао чак до Јапана и натраг. О томе су недавно и новине писале. Много сам се променио за ове две хиљаде година. Кад примам ударце хоћу да знам зашто их примам. И све ређе окрећем други образ... Ви, наравно, изврсно играте валцер? Уопште, играте све савремене игре, чак вам више ни музика није потребна. Од играња вам се мозак завртео, да више не разликујете лаж од истине, ни црно од белог. Ви кратко ступате у диригованом ритму – од рођења до смрти. У вашим ушима трештање валцера разорило је слушни нерв, па више не разликујете звуке. Непрестано играте, играте... И кад је клавир раштимован, и кад виолине увредљиво стружу, и кад је диригент пијан или немусикалан. Скалупљени, увежбани, дресирани, понављате исте лакрдијашке покрете, нишете се, њушкате се, трљате се... И не постављате никаква питања. Валцер је за вас свакодневица, чији сте и ви део. И онда кад умрете, кад сва ваша сунца зађу безнадно заувек, ваша деца отварају свој животни плес, не знајући да је то *danse macabre*...

Улазе Себастјијан, Адела и Лекар душевне болнице. Себастјијан и Адела су у јујиној одећи.

ТОМАС: *(Приметивши придошлице)*

Не жести се на брата својега!... Мири се са супарником својим...

(Прави се да их не види. Они га гледају изненађено и невеселењено)

- СЕБАСТИЈАН: Уобразио је да је Спаситељ... Да ли има наступе жестине?
- ЛЕКАР: Углавном је миран. Не морате се плашити. Исусе, дошли су ти пријатељи у посету.
- ТОМАС: Одлазите, децо нечастивога. Пустите ме да носим свој крст.
- ЛЕКАР: Драги колега Нидригене, признајем да вам је замислио оригинална. Имали смо и Бизмарка, и Сатану, и Сулејмана Величанственог који нас је редом позивао у свој харем, али још нико није био божји син.
- АДЕЛА: Зар је могућно да се прави луд и да жели да остане у азилу?
- ЛЕКАР: Не знам. Све је данас могућно, милостива. Лудница није дом најлуђих, али је најскровитије место за оне који се осећају прогоњени.
- АДЕЛА: Сигурно је много препатио?
- ЛЕКАР: Упркос томе, глас о њему далеко је стигао. Како сам обавештен, до самог врха.
- СЕБАСТИЈАН: Можемо ли да разговарамо с њим насамом?
- ЛЕКАР: Разуме се. Видећемо се, господо.
(*Наклони се и оде*)
- СЕБАСТИЈАН (*Приђе Томасу*)
Томасе, стари пријатељу, погледај ме. То сам ја, твој Себастијан Грос. Познајеш ли ме?
- ТОМАС: Чувајте се лажних пророка који долазе к вама у оделу овчјем, а унутра су вуци грабљиви.
- АДЕЛА: Томасе, прибери се. Драги наш Томасе...
- ТОМАС: Ко си, жено? Одакле си? Ако си из Витлејема, познајеш ли Магдалену?
- АДЕЛА: Ја сам Адела Бонен. Некад си ме волео.
- ТОМАС: Ах, да. Ниси ли ти трговкиња са раскрснице која продаје лако кварљиву робу?
- АДЕЛА: Удала сам се за Себастијана. Опрости нам, Томасе. Оставио си ме, лудовао си, борио се са облацима и олујама. А он је био уз мене...

- ТОМАС: Не дајте светиње псима, нити мећите бисера пред свиње, да га не погазе ногама својим, а вративши се не растргну вас.
- АДЕЛА: Шта си очекивао? Тако је морало бити. Зашто ме сада кажњаваш?
- СЕБАСТИЈАН: Ако се претвараш, Томасе, доста је било. У нас се можеш поуздати. Дошли смо да ти помогнемо.
- ТОМАС: *(Погледа их)*
Да помогнете божјем сину? Како? Како да ми помогнете?
- СЕБАСТИЈАН: Да те извучемо одавде.
- ТОМАС: Откуд знате да ја то желим?
- АДЕЛА: Томасе, мили, ти ипак ниси помраченог ума... Ти си, јаднице, у скровишту. Много су те унизили. Немогућно је ипак да нормалном животу претпо­стављаш овај овде? Размисли.
- ТОМАС: Одлазите.
- СЕБАСТИЈАН: Дугујемо ти бар толико да ти понудимо помоћ. Сам си себе уништио. Не криви никога.
- ТОМАС: Збогом, госпођо Грос. Збогом, љубазни госпо­дине. Ви сте ми однекуд познати. Нисте ли на тајној вечери седели недалеко од мене, са тридесет сребрњака у џепу?
- АДЕЛА: Не терај нас од себе на такав начин.
- ТОМАС: Тешко вама, књижевници и фарисеји, лицемје­ри...гуштери, плашљивци, плесачи...
- СЕБАСТИЈАН: Добро, Нидригене. Увек си био луд. То ћеш и остати. Можда ти место и јесте овде, са овима...
- ЈЕДАН ЛУДАК: *(Крезуб, чујав)*
Са којима, молићу лепо? Шта овај колмовани га­вран хоће да каже?

Лудаци излазе из дубине. Обилазе ѡрећећи око Себастиијана и Аделе. Лудак са виолином засвира валцер. Једна болесница, кико­ћући се, ухвати Себастиијана и ѡчне с њим да се врти, док друѓи лудак ичегѡ Аделу. Себастиијан би да јој ѡмогне, али га остали сиречавају. Помећња. Лудачки валцер је све бржи, онако како се убрзава свирка. У ѓужву се умешају болничари. Крици. Гушање.

ЗАТАМЊЕЊЕ

СЛИКА 7.

Канцеларија у царском двору: писаћи сто, столица са високим наслонем, салонска гарнитура, слике, скулптуре, знамења империје. Однекуд музика клавсена. Лакеји крај улаза. Ужурбаноси два-три гардијска официра. Улази љуковник Бонен, у прањњи Секретара круне.

- СЕКРЕТАР: Не знам, бога ми, како ћете објаснити своју индоленцију...
- БОНЕН: Зашто индоленцију, господине секретаре?
- СЕКРЕТАР: Његово величанство има поуздане информације о вашој службеној интермисији.
- БОНЕН: О чему је реч? Зашто сам позван у двор?
- СЕКРЕТАР: Због озбиљног прекршаја у обављању дужности. Позвани сте да објасните разне интерпретације вашег нехатног односа према случају од капиталне важности за државу и армију, а који се тиче извесног кадета Томаса Нидригена.
- БОНЕН: Господине крунски секретаре, то је потпуни неспоразум. Тај млади човек је суманут...
- СЕКРЕТАР: Пардон! Ако је то алузија...
- БОНЕН: Али, не, забoga, кунем вам се! Није ми на крај памети да алудирам... најмање на Његово величанство.
- СЕКРЕТАР: Можда су баш такви као ви наденули нашем суверену тај гнусни надимак. *Um Gottes Willen* – Хенрик XV Суманути!
- БОНЕН: Имате моју официрску реч да сам свим бићем предан Његовом величанству. А тај млади човек, Нидриген...
- СЕКРЕТАР: ...открио је серум ИМ-20, чије заштитно дејство повећава одбрамбену снагу наше војске. Знате ли шта то значи? Уосталом, имаћете прилике да се уверите да је ваша грешка неопростива.
- БОНЕН: Молим вас... Ја сам поштено служио династији. Ја сам пред пензијом. А тај човек, тај Нидриген, вређао је све ауторитете наше империје. Он је...

СЕКРЕТАР: ...одбио да игра валцер?!... Схватате ли колико је било глупо кажњавати и прогањати једног богом даног научника, једног генија, због такве тричарије?

БОНЕН: Био је опасан пример за остале. Противио се прописима и одбијао наређења, блатио наше традиције...

СЕКРЕТАР: Узалуд се браните, господине пуковниче. Његово величанство је гневно и неће вас поштедети. Ваш несмотрени и неинтелигентни поступак назван је актом субверзије и издаје.

БОНЕН: Како? Издајник? Ја?... Па то је...

СЕКРЕТАР: Пазите шта ћете рећи. Ви сте у двору!

БОНЕН: Ја морам добити прилику да објасним, да се оправдам, да докажем да сам тог непоправљивог идиота, тог скрнавитеља, морао да зауздам!

СЕКРЕТАР: Мени је наложено да вам саопштим да сте прекомандовани.

БОНЕН: Зар пред крај каријере, у овим годинама, са мојим заслугама и ордењем?

СЕКРЕТАР: Постављени сте за заповедника тврђаве Розенберг.

БОНЕН: Госпode боже, то је неправедно! Ја ћу показати да сам привржен и дисциплинован војник.

СЕКРЕТАР: Колико је праведно није на вама да просуђујете. То је наређење Његовог величанства.

БОНЕН: Разумем.

Улази Хенрик XV суманути, у униформи адмирала, са анџорском мачком у рукама: дежмекаси човек који је иревалио идесеиу, сијних лукавих очију и нејоверљивој осмеа.

ХЕНРИК XV: *(Осмотири Бонена)*
То је, дакле, тај лудак који презире научнике?

БОНЕН: *(Салутира, њокорно)*
Ваше величанство...

ХЕНРИК XV: Управо сам вас тако и замишљао: сита, ограничена, самоволна индивидуа! Креатура! Зашто ме је бог казнио предајући ми овако глуп народ да га водим? Све сам шупљоглавац!
(Седа за њисаћи сио, са мачком у крилу, коју ће миловати њоком целе сцене)

- БОНЕН: Молим величанство да ме саслуша...
- ХЕНРИК XV: Моли бога да те не пошаљем ђаволу на исповед. Како си се усудио да ме не известиш да постоји човек са генијалним изумом какав је тај...
- СЕКРЕТАР: ...Нидриген!
- БОНЕН: Па... ја сам о томе послао извештај вашем личном лекару...
- ХЕНРИК XV: Тако?
(Уишћино њољледа Секрећара)
Хоћете рећи да је доктор Конрад Липке знао? И да је ћутао?
(Секрећар му нешћино шаћуће на ухо)
Све лепше!... Лични обрачун... Суревњивост према класном колеги из Војномедицинске академије... Освета због смрти Фон Рота... Крв за крв?... Дакле, мој лични лекар, доктор Липке, сам, одлучује о најважнијим стварима! Над царем цар!... Саопштите му да од данас није дворски лекар. Премештен је у тврђаву Розенберг да се брине о здрављу пуковника Бонена!
- БОНЕН: Мислио сам да мерама предостржности према једном обесном и разулареном кадету штитим поредак од трулежи.
- ХЕНРИК XV: Поредак је већ довољно труо, захваљујући вашој празноглавој послушности, вашој успаваности. Нећу вас лишити чина и слободе зато што вам ни чин ни слобода у тврђави Розенберг ничему не служе. А сад одлазите... Или не. Останите да чујете како се разговара са једним умним подаником који може бити кориснији у лабораторији него на баловима. Уведите тог Исуса из луднице.
- Официри оћворе враћна и ћројусћие Томаса, мришавољ, бледољ, осћарелољ, у реденћојцу. Он улази несићурно, збуњено. Уљледавши цара, засћане и блаљо се њоклони.*
- СЕКРЕТАР: Томас Нидриген, величанство.
- ХЕНРИК XV: Прићи, младићу. Хм, ниси више баш тако млад... Очито нису поступали с тобом како заслужујеш.
(Насмеје се)
Ђаволски си им подвалио убацивши се у луду кућу. Кажу да си већи Исус од њега самог?

- ТОМАС: Признајем. Глумио сам.
- ХЕНРИК XV: Глума је игра одрасле деце, а деца могу бити добра, кротка, али и пакосна и непослушна. Ти си, рекао бих, бистро непослушно дете наше царевине?
- ТОМАС: Ја сам сасвим обичан, сићушан човек, величанство.
- ХЕНРИК XV: Немој бити скромнији него што је потребно. Реци ми колико је делотворан твој нови серум?
- ТОМАС: Моја испитивања и испитивања других уверавају ме да смо на прагу победе над најтежим заразним болестима.
- ХЕНРИК XV: Да ли би мени убризгао свој серум?
- СЕКРЕТАР: Величанство...
- ТОМАС: Убризгао сам га себи, па мислим да бисте и ви могли да га примите. Били бисте имуни.
- ХЕНРИК XV: И живео бих дуже, је ли то истина?
- ТОМАС: Унеколико, да.
- ХЕНРИК XV: Бићу први владар који се добровољно жртвовао за напредак науке. И који је тако осигурао здравље. Рачунам да ћемо исто тако моћи понеког и да разболимо кад се укаже политичка потреба. Твој серум ИМ-20 даје ти право да захтеваш веће уважење и сатисфакцију за понижења кроз која си прошао. Реци, шта тражиш?
- ТОМАС: Ништа, величанство. Мир и могућност да негде радим као лекар.
- ХЕНРИК XV: Бићеш дворски лекар. Унапређујем те у чин поручника. Јеси ли задовољан?
- ТОМАС: То је за мене велика част, величанство...
- ХЕНРИК XV: Одговори ми сад на постављено питање: ако си изумео серум који штити армију од заразе, можеш ли да створиш средство које би ширило заразу међу нашим непријатељима? Да им затрујемо воду, храну, ваздух, да их снађу болештине пре него што их докрајчимо топовима и сабљама?
- ТОМАС: Величанство, ја сам лекар, ја то не бих никада учинио.
- ХЕНРИК XV: Питам те можеш ли, а не да ли би хтео?

- ТОМАС: Биолошки посматрано, то је могућно, али ниједан лекар не би пристао да убија.
- ХЕНРИК XV: Ниједан, осим тебе. Јер, ти си мој лични лекар, моја десна рука, моје тајно оружје. Наградићу те како само император може!
- ТОМАС: Поштедите ме даљег разговора о томе, молим вас, величанство.
- ХЕНРИК XV: Да те поштедим? Избавио сам те, довео на двор...
(*С муком*)
иако си био бела побуњена врана.
- БОНЕН: Сад се показује његово лице, величанство.
- ХЕНРИК XV: Ти језик за зубе. Ти си га и претворио у хладну тврду стену, твојим суровим методима. Ми ћемо доктора Нидригена замолити да безрезервно послужи циљевима круне, а то су циљеви ове земље. Дакле, цар вас моли?
- ТОМАС: Жалим, величанство.
- ХЕНРИК XV: Тако, значи? Одбијаш молбу Хенрика Петнаестог, извршитеља божје воље, господара четвртине Европе? Или можда мислиш да су у праву они који ме зову Суманутим!?...
(*Насмеје се зрочито. Устјане, мачка скочи и побегне*)
Јеж! Личи на накострешеног јежа!... Не чуди ме више она лудорија са валцером. Хтео си да покажеш како си несаломив, неподерив, ватросталан?!
- ТОМАС: Само сам хтео да покажем себи да знам шта хоћу и шта нећу.
- ХЕНРИК XV: Види, види јуначину. Презире и небо и земљу, и војску и цара! Он хоће и неће... А сад чуј шта твој император Суманути хоће, шта ти наређује: одиграћеш валцер, сада, овде, предамном!
- ТОМАС: Милост, величанство...
- ХЕНРИК XV: Нема милости за непријатеље. Музика! Валцер!
Своља се зачују звуци клавсена – “Царски валцер”. Промена светлости. Као ушваре, на разним сцџранама дворске канцеларије, појављују се маестро Гусиав Мајнард, кайеиан Шулиц, Бертолд фон Рој, Конрад Лијке, Сцџражар, Телман, Книјер, Вијхолд, Мајер, Гинсберг, Хауска... Сви цржуају руке к њему. Хенрик XV се поине на сволицу и немо показује свима на Томаса. Пресцџрављен, зрочен

приказама које су га ојколиле и које га мојре преићећи, са мржњом, Томас се – сломљен, клонуо – преиуиша звуцима “Царског валцера”. Тешким, оловним корацима, незграјно, јадно, као у сну, иочне да игра свој први валцер...

Ушом, снажан пуцањ и бљештава светлост прекину његову игру. Сви, осим Томаса, Хенрика XV, Секретара и Бонена несјану са сцене. Клавсен замукне. Неколико иренушака траје иошјуни мук.

ХЕНРИК XV: Шта је то? Шта се догађа?... Где је стража?

СЕКРЕТАР: Величанство, двор је нападнут!

У канцеларију улази Рујерџ, Томасов сајатник из војног зашвора, а за њим неколико војника и грађана са упереним пушкама. Рујерџ има на грудима укришене реденике, чујав је и необријан.

РУПЕРТ: У име револуције, нико да се није мрднуо!...

БОНЕН: Како се усуђујеш, разбојниче?
(Пошегне револвер из фушроле, али га истог часа покоси хишац Рујерџовог револвера. Бонен пада)

Величанство, умирем за вас...

ХЕНРИК XV: Ја то нисам тражио. Још један доказ глупости: гине кад је сасвим очигледно да то нема никаквог смисла.

Рујерџ да знак двојици својих људи, који одвуку Боненово тело.

ХЕНРИК XV: Па, господо револуционари, ви сте изгледа заузели двор и заробили цара?

РУПЕРТ: Управо тако, стари зликовче и изелицо.

ХЕНРИК XV: Нећемо да вређамо једни друге. Будимо на висини овог историјског тренутка. Кад неког оборите на леђа, не морате и да му се попишате по лицу.

РУПЕРТ: Грађанине Хенриче, ухапшен си као народни златор. Судиће ти се и обесићемо те лепо, онако како си нас ти учио. Види ко је овде!... То си ти, братац, Томас Нидриген! Онај чвркнути валцеромрзац!... Ко би се надао да ћу те затећи код цара? Ниси ваљда шуровао с њим?

ХЕНРИК XV: Напротив, тај је ваш.

ТОМАС: Био сам позван у аудијенцију.

РУПЕРТ: Врло добро. Аудијенција је завршена. Уместо њега, ја ћу наставити да ћаскам с тобом, стари друже, уз боцу најбољег вина из царског подрума.

СЕКРЕТАР: А ја, висости?

РУПЕРТ: Ти? Ко си ти? Пацов? Пацов? Буба-шваба? ...
(*Революционарима*)

Ударите му неколико шамара, онако из моралних побуда, а онда га тихо задавите. За царску главицу ми лично одговарате, иако је суманута. Стрпајте га у бајбок до даљег, и похапсите све које нађете у двору. Хајде сад!

ХЕНРИК XV: Препоручујем вам од својих вина – бургундац, берба 1892-га.

Два револуционара одведу, с уиереним љушкама, Хенрика XV и Секрејшара. Осјјали се расјореди по канцеларији, љрејшарају по фиокама. Мало касније сјиже боца с вином и две чаше.

РУПЕРТ: Драго ми је што сам те срео, момче, макар и овде.

ТОМАС: Заборавио си нешто.

РУПЕРТ: Шта то?

ТОМАС: Дуг. Оних шест крајцара које сам ти позајмио за ракију.

Обојица љрсну у смех.

РУПЕРТ: Па, како ми живиш?

ТОМАС: Не баш најбоље. Богу хвала што сте упали и срушили ову изопачену монархију баш данас.

РУПЕРТ: Ја сам ти рекао да ће тако једном бити.

ТОМАС: Сигуран сам да ћете ви, републиканци, бити бољи, праведнији, да нећете кињити и злостављати људе.

РУПЕРТ: Наравно да нећемо. Почине ново доба, братац. Сравнићемо са земљом све што заударе на прошлост. И уживаћемо. Нема више тешког рада и ринтања за господу. Одсад неће бити госпоштине, па се укида муфте ждрање, пијанчење и тумарање по свету на рачун народа. Укидају се послуга и полиција. Сви ћемо бити обични поштени људи.

ТОМАС: Хм, не знам, не знам...

РУПЕРТ: Шта не знаш? Сумњаш у нас?

ТОМАС: Не то, већ... Никад се не зна како то живе “обични људи”, колико им треба да буду “обични” и шта бива кад пожелеле да буду “необични”?

- РУПЕРТ: Ти си опортунист, контрареволуционар. Али, мој си пријатељ и допуштам ти да брбљаш. Лечићеш народ, даћеш свој допринос нашој ствари и више не тражимо.
- ТОМАС: Хвала ти, Руперте. Важно је да више нећу морати да играм валцер, да је с том глупошћу свршено једном заувек.
- РУПЕРТ: Да, валцер је био њихово задовољство, чак нека врста владајућег обреда.
- ТОМАС: За мене је сванула слобода самим тим што ми је тај тежак камен пао са срца. Више ме нико неће гонити да играм, да се вртим као долапски коњ!
- РУПЕРТ: Узгред, речено, кажи ми, молим те, а што си се ти баш толико био узјогунио? Валцер није најгора ствар у бившој царевини...
- ТОМАС: Нисам ја имао ништа против валцера, већ против свега што је валцер значео...
- РУПЕРТ: Онда си и ти револуционар!
- ТОМАС: ...што је значео као принуда, као обавеза, као диктат над човеком. Нисам допустио да ме присиљавају, да ме гоне на нешто што се коси с мојим укусом, мислима, мојом нарави...
- РУПЕРТ: Субјективни идеалист, конформист – то си ти. Мекушац и егоист. А ја мислио да имаш идеју, да у теби тиња политички бунт. Ти си непослушна овца која саплиће стадо. Хм, није ти то добра страна, Нидригене.
- ТОМАС: Нисам могао друкчије.
- РУПЕРТ: Реци ти мени, братац: јеси ли ти за нас или против нас? Да будемо начисто.
- ТОМАС: Не знам.
- РУПЕРТ: Не знаш? Сад ћемо то лепо да проверимо, братац. Ако валцер ниси хтео да играш као њихову, царску, господску игру, нама нећеш одбити једну народну, плебејску полку? А, шта кажеш? Одиграћеш је да се сви развеселимо и прославимо победу.
- ТОМАС: Руперте! Шта то говориш... какву полку?
- РУПЕРТ: Полкицу, братац! Полетну као наш покрет. Радосну као република. Игра је промењена. Дакле?...

Нећеш?... И мени узвраћаш као и њима? Ми смо за тебе исто што и царска господа? Е, нећемо тако, братац. Музика!... Дајте музику...

Уида војник са малом хармоником-дуџмеџаром и засвира неку веселу њолку из морнарске крчме.

РУПЕРТ: ...Играј, Нидригене! Играј, мајку ти божју!

ТОМАС: Нећу.

РУПЕРТ: Шта си рекао?

ТОМАС: Рекао сам: *Нећу!*

РУПЕРТ: Пази, још можеш да се предомислиш и савијеш ту контрареволуционарну шију. Дакле, играш ли или не играш?

ТОИМАС: Не играм.

РУПЕРТ *(Да знак руком. Хармоникаш њресџане да свира)*
Ти нећеш... нећеш да сарађујеш.... Одбијаш?... Да ли си чуо за први закон сваке револуције: ликвидирати оне који се одупиру пре него што они ликвидирају нас?

ТОМАС: Боли ме за ваше законе.

РУПЕРТ: Тако? Слушај, били смо затворски другови. Дајем ти прилику да бираш: у лудницу до краја живота или смрт.

ТОМАС: Не бојим се смрти.

РУПЕРТ: Утолико ће бити лакше и теби и мени. Стрељајте га!

Револуционари зџрабе Томаса и изџурају га из дворске канцеларије, иако им он не џружа оџџор. Руџерџ налије себи вино и да знак хармоникашу. Овај џоново засвира исџу џолку.

РУПЕРТ: ...Ми немамо времена за отпаднике и дезертере, за оне који коче кола историје. Спремите ми купатило цара... Не, хоћу купатило царице... И нека дође царски берберин. Од сутра почињемо да чистимо ово џубриште. А чистач мора бити чистији од оних који су џубрили.

Исџије вино. Уџом одјекне џлоџун. Хармоникаш и даље свира своју веселу џолку.

ЗАТАМЊЕЊЕ. СВИРКА ПРЕСТАЈЕ.

СЛИКА 8.

Сной свейлосѝи на Томасу, сасвим најред.

ТОМАС: Стрељали су ме. Али, ја и сада кажем: нећу да играм ничију игру!...

(Пауза)

Да ли сам ипак погрешо? Није ли боље бити луд и жив, него паметан и мртав? Не, не, нећу у смрт. Прилагодићу се. Хоћу да живим, макар и у лудници.

Прилази му са сѝране Лекар у душевној болници, доносећи сѝолицу. Посади га да седне.

ЛЕКАР: Упозоравам вас да је царска лудница била једно, а да је наша републиканска нешто друго. У царској сте се могли излежавати, красти богу дане, глумити Исусе, Наполеоне, Клеопатре, Бетовене и Ане Карењине, и уједати стражаре. Ми за то данас немамо времена. Лудаци све то могу бити на свој сопствени рачун, и зато су обавезни да раде на пољопривредном добру. Брзонога будућност нам измиче, реакционарни господине. Зато, одговарајте на питања хитро, кратко и истинито. Име оца?

ТОМАС: Херберт.

ЛЕКАР: Од којих сте болести боловали?

ТОМАС: Велики кашаљ, богиње, заушке...

ЛЕКАР: Зашто нећете да играте?

ТОМАС: Немам слуха, игра ме понижава.

ЛЕКАР: Гле'те, молим вас! Понижава вас!

ТОМАС: Ја сам изразити индивидуалист, ја...

ЛЕКАР: Индивидуалист? Од те речи нећете брзо оздравити. Нема више ни индивидуа ни индивидуалиста. Већ само колектив, целина, народ, сви ми као један. А сви ми – играмо полку!

ТОМАС: Зар ви нисте радили и раније, хоћу рећи под царем, ово исто?

ЛЕКАР: Нисам. Радио сам у расулу царског доба, у лудници у којој није било никаквог плана и програма, метода ни циља. Ми данас преваспитавамо, лечимо.

- ТОМАС: Да ли је ово затвор или лудница?
- ЛЕКАР: Затворска лудница. Зар не осећате нови смисао психијатрије?
- ТОМАС: Још не.
- ЛЕКАР: Осетићете, још како. Све ми знамо о вама. Ваши царски пријатељи су водили уредна досијеа.
- ТОМАС: Они нису моји пријатељи.
- ЛЕКАР: Забележено је да сте као кадет имали златну табакеру. Одакле вам златна табакера?
- ТОМАС: Успомена од оца.
- ЛЕКАР: Како вам се звао отац?
- ТОМАС: Херберт.
- ЛЕКАР: Које сте болести прележали?
- ТОМАС: Заушке, богиње, велики кашаљ.
- ЛЕКАР: Ваши пороци?
- ТОМАС: Не знам.
- ЛЕКАР: Хоћете рећи да сте беспорочни? Пазите, нема беспорочних. Беспорочни су само у Председништву Републике.
- ТОМАС: Нисам ни тврдио супротно.
- ЛЕКАР: Лицемеру, још ћете рећи да се дивите нашем Председништву?... Можда сте лакоми на новац? А? Одакле вам златна табакера?
- ТОМАС: Рекао сам, дао ми је отац...
- ЛЕКАР: Како се звао?
- ТОМАС: Рекао сам и то сто пута: Херберт!
- ЛЕКАР: Био је алкохоличар и без пребијене паре.
- ТОМАС: Био је ратни херој!
- ЛЕКАР: Одакле њему новац за златну табакеру?
- ТОМАС: Не знам.
- ЛЕКАР: А, ту смо! Не знате!... А знате ли колико је радничког и сељачког зноја у једној таквој табакери? ... Ми све знамо. Ми постајемо модерна држава која ће умети свакога ко се узноси изнад своје средине да сведе на нулу.

- ТОМАС: Неће ли то бити држава бескрајног низа нула?
- ЛЕКАР: Само ви пуштајте свом језику на вољу. Он вас је и довео овамо. А одвешће вас још даље.
- ТОМАС: Бојим се да нема више камо.
- ЛЕКАР: Преварили сте се. Од сада никада више нећете бити сами. Колектив ће вас чврсто држати у загрљају. Пар невидљивих очију мотриће на вас и дању и ноћу, и кад једете, и кад спавате, и кад се парите, и кад шурујете са сумњивим особама. Ширили сте лажну пропаганду против нашег вође?
- ТОМАС: Нисам!
- ЛЕКАР: Зашто онда нећете да играте?
- ТОМАС: Рекао сам, немам слуха, стидим се...
- ЛЕКАР: Чега? Задовољства обичног малог човека? Демонстрирате самовољу, свој класни, изабљивачки избор, гнушате се републике, свог народа? Признајте!
- ТОМАС: То је лаж!... Не признајем...
- ЛЕКАР: Ко лаже? Ја? Повереник нове власти?
- ТОМАС: Оставите ме на миру. Дајте ми само један сат одмора. Преклињем вас.
- ЛЕКАР: Много тражите. Нема милости за индивидуалисте и издајнике. Како вам се звао отац?
- ТОМАС: *(Смалаксало)*
Херберт.
- ЛЕКАР: Одиграћете једну полку.
- ТОМАС: Нећу.
- ЛЕКАР: Хоћете! Играјте!
- ТОМАС: Нећу.
- ЛЕКАР: Морате.
- ТОМАС: Не морам.
- ЛЕКАР: Видећемо. Учествовали сте у убиству Бертолда фон Рота?
- ТОМАС: Сам се убио.

- ЛЕКАР: Пошто сте га ви лукаво навели. Знате ли да је Фон Рот био ушао у илегални покрет за свргавање монархије?
- ТОМАС: Не знам.
- ЛЕКАР: Лажима се нећете избавити. Дакле, играте ли?
- ТОМАС: Не играм.
- ЛЕКАР: А од којих болести сте боловали?... Шта сте учинили са златном табакером? Кома сте је дали?... Да ли је тачно да сте у тврђави Розенберг учествовали у хомосексуалним оргијама?... Нисте ли у затвору понижавали нашег вођу Руперта, бацајући му бедне новчиће за насушну кап воде и залогај хране? Ви сте бедна индивидуалистичка и егоистична протува, Нидригене. Дакле, како вам се звао отац?
- ТОМАС: *(Рикне, као рањена звер)*
Хоћу! Играћу! Хоћу! Хоћу!...
- ЛЕКАР: Играћете полку до краја живота, кадгод ми то пожелимо.

Одјекну весели звуци ђолке. Лекар несјане. Као хијнојисан, ђо-слушно, механички, Томас заиђра. Свејлосји бледи, ђако да његова иђра изгледа авејињски. Музика звучи асинхроно, болесно, деформисано, креиђаво. А онда намах замукне. Томас ђресјане да иђра. Исјуји сасвим најред, у сној свејлосји.

- ТОМАС: Не... Лудило није спас. Никома нема спаса. Сређом, мене су стрељали.
(Озарен)
Мртав сам. Ја сам мртав. А мртвома нико ништа не може.

ЗАТАМЊЕЊЕ